P. Fr. Rist

Stemninger

fra de slesvigske krige

P. Fr. Rist

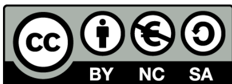
Stemninger fra de slesvigske krige

eBibliotek 1800

2025

Ophavsret og brugsbetingelser

Copyright and conditions of use

BY
NC
SA

Stemninger fra krigen 1848-50

Brudstykker af en frivillig dansk students breve til en ven.

1848

Fyen. Midt i april 1848.

– – – Fyen er dog et dejligt land! Vi ligger nu her og har det godt i Skydebjerg efter de lange marcher. Jeg bor hos en gammel degn, der hedder Nielsen, en prægtig mand med et langt, hvidt skæg. Da jeg havde hvilet mig ud igår aftes, gik jeg op på bakken og så ud over Fyens land, og hvad så jeg: et sagte bølgende land, som lå i grønne, bløde dønninger. Marker i alle grønne farvetoner lige fra den saftige mørkegrønne kløver med blålige skygger til den unge, næsten grågrønne sæd. Kirker, strøede omkring nærved og langt ude. Skov ser jeg ikke; men alle de levende hegn mellem markerne, mest unge flossede og trevlede pilebuske, smelter i det fjerne sammen, som om det var en umådelig kratskov, der ikke lukker for horisonten, for jeg ser havet i en bred, sølvblå stribe, der taber sig i himlen. Det luftede friskt og koldt fra øst. Det er påske-østen – vi kender den, vi danske, den hører med til et forårslandskab så ægte dansk som det, jeg ser. Og vi kender den fredelige stemning, der hviler over den danske natur, som er dens største skønhed, og jeg må tage mig sammen for at få mig til at tro, at dette land er i krig.

Efter de oprivende dage i København: Casino-møderne, folkestimlen, optogene gennem byen, aviserne, glæden over slaget ved Bov; og endnu mere: al den politiseren og de mange disputationer og rivninger selv mellem de bedste venner, er det, som jeg først nu har fået fred og ro, netop nu, da jeg er på vejen til krigen, men det varer ikke længe, så gærer og skummer det

atter i mig; jeg ser ikke mere det fredelige Fyen, men tænker kun på landet dernede, hvor blodet har flydt, og de sidste måneders storm og uvejr rejser sig atter i mig.

Gid vi dog snart var dernede!

Ja, du ved fra aviserne og mine to breve alt, hvad der er sket, lige til jeg for tre dage siden marcherede fra København. Og jeg gentager det: Alt er forandret her i landet som ved et trylleslag, det er det mærkværdigste, du kan tænke dig – om du kom hertil, du ville ikke kende os igen.

Ak, den march fra København gennem Sjælland og Fyen. Ja, vi kørte jo med jernbanen til Roskilde; men så: langs vejene stod unge og gamle, mænd og kvinder og bød os farvel. Det er en stolt og herlig tid! Hele folket føler sig forenet i ét, ét i håb, ét i mål, ét i fædrelandskærlighed, al ulighed i kår og stand er forsvunden. Alle vil give og yde. Vi, der er unge, er mødt ved eksercerskolerne; vi vil give vort liv. Borgere og bønder møder frivilligt med penge og vogne og heste, langt mere og langt flere, end man har brug for, ja tænk: bønderne giver deres kæreste i verden: deres heste, og de er vrede, fordi man ikke kan anvende dem alle. Allevegne fra strømmer gaver af levnedsmidler og klædningsstykker til. Skolebørnene fylder patroner, kvinderne piller charpi og samler linned til lazaretterne. Ingen holder sig tilbage, ja jeg har hørt, at slaverne skillinger sammen af deres overfortjeneste i fængslerne. Den rige og fornemme mand ser i den pjaltede kofte kun den vordende landsoldat, og i geleddet forsvinder al forskel i fødsel og kår. Og kongen – "Hele det danske folks øje er henvendt på eder!" sagde han i sine afskedsord til os, og jeg har – bogstavelig talt – drømt om dette øje, folkets øje, nat efter

nat. Det ser på mig med et underligt opmærksomt blik, som jeg kender fra drengenes øjne i skolen, hvor jeg er lærer, et spørgende, troskyldigt blik, og dog så fast, at jeg ikke kan undvige det og slippe det, så underlig alvorligt og dog så kærligt. Sådan har min mo'er set på mig, når jeg sov som lille barn, tænker jeg. – Nå, jeg er ikke overspændt, og det var også kun de første dage, da jeg lå og havde feber om natten, at jeg drømte om de øjne, men jeg kan ikke glemme dem – og kongens ord. – – –

I nærheden af Slesvig by,
et par dage efter.

– – – Jeg har nu skrevet nok om mig selv, om mine kammerater og mine officerer. – Du ser, at jeg er vel fornøjet i alle måder. Derimod kunne jeg nu fortælle dig mere om Bov, end du allerede har hørt; jeg har talt med mange, som var med. Men vent lidt.

Vi marcherede da gennem Fyen, kom til Fåborg, en venlig og storartet gæstfri lille by, og blev så sat over til Als, den pragtfulde ø, der bugner af frugtbarhed og grøde og, ligesom et menneske, blusser af sundhed og kraft. Det er jo intet under i dette mageløse forår, der i år kommer lige så tidligt, som påsken falder sent. Ja, da vi kom ned i Slesvig, led vi allerede svært af varme og støv. Alle vejene her er begrænsede af høje og tætte hegn, intetsteds er omblikket frit, man kan på marcherne kun se lige ud ad landevejen; alt er så indelukket, og man går som i en lang, smal kasse, hvori solen steger, og støvet kvæler.

Men alligevel: humøret er godt.

Man kender ikke mere den menige mand her i Danmark. Det står jo i frisk erindring, hvor forknyt, modvillig og enfoldig bondekarlen tidligere mødte til opfyldelsen af sine militære forpligtelser, ja, hvor ofte han endog viste en så stor skræk for disse, at han ej sjældent, for at unddrage sig dem, foretrak ved personlige lemlæstelser at lide de smerteligste pinsler, og at allenfals næsten enhver på grund af hans dorske, klodsede og halsstarrige væsen altid anså sig for beføjet til at betegne ham med skældsord. Skulle man tro det: alt dette er som ved et trylleslag forandret. Der er vakt en sådan ånd hos vore brave fædrelandsforsvarere, at alle slige fortidens anskuelser er bortvejrede, og de har rejst sig i deres selvbevidstheds hele mandige kraft; det hængende hoved er frejdigt hævet, den krumme ryg er rettet, det dvaske øje udstråler livslyst og kamplyst i bevidstheden om, at de i kampen vil erhverve sig deres medborgeres agtelse og respekt. Ja, de ifører sig nu kongens tøj med glæde, og dette, som før syntes dem en slavedragt, betragter de nu som en hædersklædning, lig den, fortidens konger skænkede deres bedste hofsinder! Og dog ikke således: fortidens snæverhjertede anskuelser med hensyn på stands- og fødselsforholdet er bortviskede, og den sammensmeltning, som revolutionens mænd har prædiket, er begyndt. Alle i geleddet er ens. Vi kappedes med hinanden derovre på eksercerskolen og arbejdede med liv og lyst; vi lærte jo kun det allernødvendigste, især skydning; på 13 dage havde vi udlært og blev så erklæret for gode soldater. Som følge heraf er den menige bondesoldat her vor overmand, og vi blev inddelt således i kompagnierne, at hver af os frivillige fik en af de gamle soldater til rodekammerat, og det er fuldstændig rigtigt.

Endvidere har den større frihed, den fælles fare, det stadige samliv fremkaldt et engere forhold mellem de kommanderende og de undergivne – ja, dette er mange steder ganske omvekslet. Vor brave fører er ikke mere den kolde, fornemme, jernhårde bussemand, der skræmmer og straffer. Nej! han er sine folks fader og beskytter, og de lyder ham og følger ham, ikke alene på grund af deres pligt og dressur, men fordi de har tillid til ham og tro på ham. Ja sandelig! Dette er hemmeligheden! Dette er den mystiske grund til den ånd, der hersker, ikke alene i hæren i denne tid, men i hele Danmark. Tilliden! Ligesom kongen og folket har fuld tillid til hinanden, således stoler man også nu på hinanden mand og mand imellem, en almindelig, inderlig, indbyrdes tillid er det, der hersker i landet og giver den tryghed, denne glæde, denne lykke og ro – jeg havde nær sagt fred midt i krigen – ak, vil denne tillid fortvarende herske i landet? I al vor fare og trængsel tier al kiv og tvivl, selv hos de yngste findes en værdighed, jeg siger værdighed, som hos et trossamfund, der kun har én tro – og vi har også kun ét – ét eneste mål!

Jeg ved kun lidt, hvad jeg vil skrive, og dog må jeg skrive. Mit bryst er så fuldt, jeg føler mit hjerte svulme, og da jeg ikke kan rejse mig og vække de andre, som sover i halmen omkring mig, ved at råbe hurra, må jeg give mig luft i pennen.

Vi ligger en halv mil nordøst for Slesvig by. Vi længes efter kampen, vi, som nu har hørt så meget om affæren ved bov; vi længes, så at dage bliver år og timerne måneder, og dog oplever vi så meget nyt, at tiden flyver, og dagene synes atter timer og timerne minutter.

Vi lever af spegeflæsk og brød og får sjældent varm mad og kommer ikke af klæderne. Vi er for mange. Den frie natur er stor nok, den er vort hjem, en grøft er vor dagligstue, den bare mark vort sovekammer, og himlen er vor sengehimmel – og dog lo vi fornøjede, da vi, 50 mand, i går kom ind i et fårehus og fik lidt halm under os. Jeg for min part er i god kulør og er soldat med liv og sjæl; jeg har hele tiden glædet mig ved den bedste sundhed og tilfredshed.

Lad ske, hvad der vil; i Guds hånd ligger vor skæbne, vor ære skal vi selv vide at hævde. Folkene har et rim, som høres overalt: "Den, Gud vil bevare, er uden fare!" Det må med ind i alle de breve, jeg skriver for dem, og det er både de raske sjællændere, de lange fynboer og de solide jyder, som fører det lille ord i mund og pen.

Jeg er nu udstyret med 84 skarpe skud, min riffel skyder fortræffeligt, det kunne være rart at prøve den mod de stive preussere og vise dem vejen hjem igen over Ejderen.

Jeg hader slesvig-holstenerne, de har født et had i os, der kun kan køles i blod. Men nu har hele Tyskland rejst sig imod os. Hvilket land! Se: vor konge har sendt sin garde i felten, selv behøver han den ikke, han kan trøstigt lægge sit hoved i folkets skød. Hvilken forskel fra Preussen, hvor kongen på kommando måtte hilse ligene af de borgere, som hans garde havde dræbt. For det er tingen, at kampen her i landet er en kamp mod ydre vold og uretfærdighed, mens den i de andre lande nu raser mellem folkene og deres regeringer. – – –

Nu er allerede en del af dine landsmænd kommet, men her er flere svenskere end nordmænd. Kom nu selv, som du har sagt, og lad mig vide hvornår. – – –

Als. Efter slaget ved Slesvig.

– – – De nærmere detaljer om Påskeslaget, og hvordan alt er gået til, har du vel efterhånden fået at vide. Du ved altså, at slaget og tilbagetoget ikke var noget nederlag, der kunne knuse håbet. Dette er lige grønt, om vi end ikke har andet at stole på end den gode sag – ja og os selv. Men det ved vi også, lige fra vore generaler til den mindste tamburdreng, at landet kan stole på os.

Altså har jeg nu været i slag for første gang! Kære ven – det er at leve! Det er det mest koncentrerede liv, en sammentrængt ekstrakt af selve livet. I et minut lever man år. Den, der aldrig har været i kamp, kan ikke forstå mig.

Om formiddagen kl. 10 blev vi overrumplet af preusserne, men vi indtog hurtigt positionerne ved Bustorp og på højderne hinsides Bustorfer-Teich, og så begyndte kampen imod den dobbelt overlegne fjende, og den varede til henimod kl. 8 om aftenen. Vi holdt slottet til langt ud på eftermiddagen, mens kampen rasede i den lange gade, som strækker sig fra Gottorp til udkanten af byen. Den første, jeg så falde, var en menig af 1. peloton, som blev dræbt af en sekspundig kanonkugle; det var fælt at se ham svømmende i sit blod – men jeg blev hurtigt vant til det. Det kan ikke nytte, at jeg prøver på at fortælle dig noget om slaget; for jeg ved heller ikke andet om det hele end det, jeg har hørt og læst; selv så jeg kun, hvad der foregik lige tæt omkring mig. Der var jo ikke tid til at lægge mærke og at iagttage, og jeg har kun en temmelig forvirret opfattelse af at rykke frem, storme, råbe hurra, et øjebliks ro til at skyde, så måtte vi retirere og atter frem gennem en sump eller et morads,

vistnok den sydlige del af Bustorfer-Teich; så lå vi stille og skød ved Pulvermühle, men der kom flere og flere tyskere, store kolonner og tætte kæder; så måtte vi atter retirere, det var Bustorfer-stillingen, vi forlod, og vi blev trængt ud i mosen mellem byen og Slien; jeg måtte svømme et stykke – og dér fandt mange af vore deres død. – – –

Efter at have forladt Slesvig og ladet denne by i hænderne på den mere end dobbelt overlegne fjende, som ved sine friske og talrige reserver var i stand til at bøde på ethvert nederlag, var der ikke andet at gøre, end at hæren måtte trækkes tilbage til et fast holdepunkt, der med vor lille styrke kunne forstærkes og forsvares, så længe til man med vished kunne foretage et afgørende slag. Som et sådant holdepunkt måtte man anse øen Als, og derhen trak vi os tilbage efter at have bivuakeret natten efter slaget ved Slesvig. Det var en underlig nat. Jeg havde intet spist hele dagen; nu spiste eller rettere åd jeg en stor humpel brød og noget sejt flæsk, som jeg skyllede ned med noget rom og vand, og så dånede jeg hen i en dyb, ubrydelig søvn. Jeg havde været våd til skindet af vand, men var atter blevet tør i løbet af dagen, kun mudderet sad i kager på mine støvler. Først hen imod halv fem om morgenen vågnede jeg, da det lige begyndte at dæmre. Vagtilden var gået ud, og den store bunke gløder lå og ulmede. Den dødsstilhed, dér herskede, forskrækkede mig. Jeg havde endnu kanonernes torden og kampens larm i mit øre, og jeg fo'r forvildet op; ængstelig over denne tavshed så jeg hen over alle de sovende menneskeskikkelser, som nu forekom mig at være lig på lig, og jeg følte mig i min rædsel, som om jeg var den eneste levende,

den eneste, slaget havde skånet. Løjtnant N. var jo faldet, det havde jeg jo selv set, men hvor var kompagnikommandøren; hvor var Schmidt og Jensen og min rodekammerat, den gamle hjulmand? Da så jeg ham sidde lysvågen med ryggen op til et træ og med sin lille pibe i munden, og jeg sprang hen til ham som et føl til hoppen, som en dreng til sin fa'er. Så først, ja jeg forsikrer dig, så først kom det hele til at stå klart for mig i sin sammenhæng, da jeg talte med ham. Lidt efter kom flere til, og da vi skulle træde til gevær, blev vi afbrudt i en samtale om begivenhederne, der mest bestod af spørgsmål og svar og gisninger og forhåbninger osv., osv. Humøret var ikke rigtig godt den morgen, da vi begav os på marchen i vore slemt fortyndede rækker, men lidt efter lidt kom det igen.

Og nu er vi da her på Als. Kavaleriet er gået nord på for at danne et operationskorps, der kan hindre fjendens fremrykning i Jylland. Her forskanser vi os mere og mere ved Dybbøl på Sundevedssiden og truer fjendens flanke i hans fremtrængen mod nord. Man vil snart få mere at høre fra os, og der er tid nok for dig til at komme med i legen. – – –

Als. Sommeren 1848.

– – – Kampene den 28. maj – den dag, som tidligere blev fejret som det første frihedsgry under Frederik den Sjette – og den 5. juni på Dybbølbakkerne var måske ikke store triumfer, men de gav os nye forhåbninger – og så rykkede Wrangel dog op i Nørrejylland. Efter slaget ved Slesvig lå vi da her på Als og tilbragte tiden med at besætte brohovederne og stå på forpost ovre på Sundevedssiden. En gang imellem havde vi et lille sammenstød med fjendens forposter og lærte efterhånden at blive rutinerede landsoldater. Men så blev det alvor. Det var søndag. Træfningen begyndte omtrent kl. 12 ved Dybbøl mølle, hvor fjenden, som nok mest bestod af mecklenborgere, oldenborgere og hannoveranere og andre sådanne småtyskere, havde taget en fortræffelig stilling, som han til trods for vore troppers gentagne angreb holdt i længere tid. Så retirerede han og blev trængt tilbage, indtil han ud på eftermiddagen tog kampen op ved Dybbøl mølle med hele sit mægtige artilleri, jeg tror 16 kanoner. Batteriet Jessen, der kun havde seks, besvarede ilden med mageløs udholdenhed i syv kvarter, uagtet han havde det uheld, at en granat midt under kampen faldt i en forstillingskasse, som sprang i luften. Så kom batteriet Bruun til hjælp, og infanteriet gjorde tilsidst ved et rask angreb ende på kampen, idet fjenden, efter en granatild, som vi ikke har kendt mage til i voldsomhed, blev fordrevet fra sin stilling, og ud på aftenen stod vi på forpost i fjendens stilling fra Dybbøl mølle til nord for Sandbjerg skov. General Schleppegrells navn er på alles munde. Dagen var først og fremmest hans. – – –

Tirsdag aften begravede vi de faldne på kirkegården i Sønderborg. – Jeg er helt forsonet med døden, ja, jeg synes, den er smuk. Det er unaturligt i min unge alder, synes du vel, men de mange døde, jeg har set, har ikke skræmmet mig, de ser så rolige, så forklarede og så lykkelige ud. Men for de sårede er jeg bange. I kanten af en skov traf jeg på en ambulance ved et lille bøgekrat – der var blod på de lysegrønne grene – hvad jeg så dér, var frygteligt, og jeg er ikke en modig mand, når jeg tænker på det.

Otte dage efter – den 5. juni – ville fjenden hævne sig efter nederlaget. Min bataljon var ikke med den dag. Vi stod i reserve. Vi stod uvirksomme og hørte kampens tummel, og jeg forsikrer dig: denne passivitet var en lidelse. Der var desuden en angst i os, som vi ikke kendte til, når vi selv var med, og som først blev stillet, da vi hørte vore kammeraters hurraråb, da de stormede Dybbøl by. Det var aften, inden slaget var forbi, og kampen rasede endnu under den dejligste, mest majestætiske solnedgang, jeg nogensinde i mit liv har set.

Solen stod som en blodrød kugle og kastede sine sidste stråler ud over det skønne landskab, hvor døde og sårede mennesker og dyr lå strøede omkring, og hvor alt vidnede om ødelæggelsens vederstyggelighed. Og dog, jeg gentager det, døden på valpladsen er lys og smuk, og det indtryk, man bærer med sig fra de faldnes friske grave, kan umuligt virke nedtrykkende på nogen. Det er måske, fordi sejren er med os, for jeg tror ikke, at nogen, som ikke har oplevet det, kan fatte den følelse, som besjæler en soldat, når han har været med til at vinde en sejr over en overmægtig fjende – og det er umuligt at beskrive denne følelse. Hvilken lykke, hvilken følelse af fryd ved

den tanke, at man har været med til at bringe glæde over hele landet, hvilken fornemmelse af kraft og manddom, selvfølelse og tryghed hos alle os, hvem gud har bevaret liv og lemmer! Se, disse affærer har været til hæder for den danske armé, og vi har vist, at vi ikke er "et dovent, dorskt og usammenhængende folk", som Olshausen har kaldt os – og vi har hele det mægtige Tyskland imod os! Vi har nu følt, hvilke kræfter der bor i os og rører sig, når de bliver sat i bevægelse. Vi har lært at forstå hinanden og vurdere hinanden. Den tidligere skeptiske ligegyldighed, den forrige overlegne ironiske optræden overfor livets alvor er forsvundet, og de, som før med kold spot smilte af alt, hvad der hed begejstring og tro, tager nu selv fat med de bare næver og glemmer at holde dem vedlige i al deres forrige udadlelige pænhed. Jeg tænker på C., må du vide, hvis roman "Fra Gaden" lige er udkommet, og som kun svarer dårligt til, at jeg så ham egenhændigt slæbe afsted med en sæk beskøjter og et bundt klipfisk. Han er hjælpeintendant herovre.

"Hvordan har De det, hr. C.?" spurgte jeg.

"Har aldrig haft det bedre," svarede han. – – –

– – – Ærgerligt er det, at den svenske konge ikke vil hjælpe os straks, men at han kommer, er jo sikkert; han kan ikke lade være, I vil jo med, hele det svenske og norske folk vil med, hvis man kan tro aviserne. – – –

Efteråret 1848.
Under våbenstilstanden.

– – – At mine meddelelser i den senere tid har været sparsomme, må ikke forundre dig, for vi lever jo nu udenfor al aktion, reduceret til en smule forposttjeneste, eksercits og et driveri, der absolut må avle melankoli og forstemthed, hvis vi ikke i tankerne levede mere i fremtiden og dens forhåbninger.

Hvor meget er der ikke sket, siden jeg skrev sidst, og dog, hvor lidet af det, vi ønskede. Knap var det svenske armékorps endelig kommet til Fyen i juni, før fredsunderhandlingerne begyndte, som endte med den fortvivlede våbenstilstand, der jo skal vare i 7 måneder. Så kom den store revue på Lerbæk mark, den, jeg aldrig glemmer, og så forlod svenskerne os igen.

Det er nu kun os, de yngste soldater, der er til stede ved afdelingerne, efter at de ældste er blevet hjempermitterede. Som frivillig mand kunne jeg få lov at gå hjem, men jeg har taget mit parti og vil blive til det sidste; for jeg tror ikke på freden. Vi ligger i barakker her på Arnkilsøre og holder Als og Sundeved besat. –

Da våbenstilstanden kom, bragte den en angst i sindet, en bange anelse om, at resultatet ikke mere ville afhænge af tapperhed, opofrelser og de yderste anstrengelser, at alt dette ikke ville forslå, når der kæmpes mod usynlige magter – jeg mener gamle fejlgreb og nye fejlgreb. Vi herovre har hørt om vore kammeraters hjemkomst og læst om den glimrende modtagelse, de har mødt overalt, og "håbet blussede", som det hedder.

Men nu er der kommet ro i sindene rundt omkring i landet, lidt for meget, synes det mig. Da hjerterne holdt op at banke for sønnerne og brødrene i felten og af angst for, hvorledes det gik i denne, så er de politiske uenigheder begyndt, og egoismen, der var som død her i landet i årets første halvdel, er begyndt at stikke hovedet frem. Det er de gamle, som er de sejeste; de vil hælde den nye sydende frihedsfølelse og fædrelandsfølelse over i de gamle regeringsdigler. De forstår ikke, at der må voves – tiden er måske ikke moden, det kan være, men i denne tid, som vi aldrig nogensinde har drømt om, må vi netop vove det, som vi aldrig har drømt om, for at vinde.

Vi skummer af utålmodighed. – – – Nå, nu lidt om mig selv og det liv, jeg lever. – – –

1849

Januar 1849.

– – – Det er en uhyggelig tidsperiode. Vi har stadig våbenstilstand. – Vi dumme danske! Vi havde slået vore fjender, vi havde skridt for skridt, som en snerrende hund, trukket os tilbage for overmagten til op i Jylland, og vi havde ved tapre og stærke angreb bidt os fast i Sundeved og hvorfor? For at underhandle vidt og bredt om fred og så tilsidst fået – en våbenstilstand på 7 måneder, syv! – før den tid har vi ikke lov til igen at fare løs – men vi skal fare løs, tro du mig – men drøjt er det at vente. Og hvilken våbenstilstand er det ikke? Fællesregeringen i hertugdømmerne benytter sin magt til af alle kræfter at udvikle og udruste oprørshæren, der i følge traktaten faktisk skulle have været opløst; den benytter alle midler til at grundfæste oprøret for at forøge modstanden mod den konge, i hvis navn den skal regere de to landsdele. O skam og skændsel! Er det et under, at tyskerne kalder os dumme! Vi har vel fortjent det. Men Slesvigs befolkning har, som der står i kongens proklamation i december: "Mens der nær og fjern sker brud på tro og love, omlejret af trængsel og fristelse, givet lysende eksempler på urokkelig troskab mod konge og fædreland."

Således står sagerne hernede i Danmark. Du gør ret i ikke at komme, før krigen begynder igen. – – –

Begyndelsen af maj 1849.

– – – Derfor har jeg ikke skrevet så længe. Det har været en tid, fuld af bevægelse og uro, siden krigen atter er begyndt, og jeg har ikke haft blivende sted.

I Sundeved begyndte krigen udmærket, men jeg var jo ikke med. Tabet af skibene i Eckernfördefjord var frygteligt og har næsten berøvet os modet, ikke så meget på grund af skibenes ødelæggelse som for den virkning, det har gjort i landet. Det har været en landesorg, ja vel, men en sorg kan være sund – her er den ledsaget af en underlig forborgen skamfølelse, som giver den en knugende vægt. Det er vel også denne følelse, som fik krigsministeren til at tabe modet og trække hæren tilbage til Als og Fyen. I armébefalingen stod der, at vi i den daglige kamp mod den store overmagt, som næsten alle Tysklands konger og fyrster har sendt imod os, ikkun taber kræfter og udgyder blod, uden at noget derved kan opnås, og at vi derfor nu skal samle os for at vinde kræfter til at kunne møde fjenden mand imod mand, når omstændighederne tillader det. Det kan være, at det var rigtigt, det tør jeg ikke dømme om, men det vakte megen forbitrelse her i arméen, for i Sundeved kunne vi have holdt fjenden fast. Nu gik han mod nord op i Jylland; han fordrev os fra Kolding, og da vi den 23. april søgte at tage byen tilbage, lykkedes det ikke. Den dag er ikke god for os, husk på i fjor! Det var første gang, jeg var i ilden i år, og der var en sådan ildhu i os, at vi, da vi kom til åen og ikke forefandt den ventede bro, straks begyndte at lave os en overgang af alt, hvad vi kunne finde. Vi sled i det som føre karle, og general Rye, som holdt ved vadestedet, som vi lavede, lo af vor iver og opmuntrede os. Så

kom vi endelig over og lod rytteri og kanoner blive tilbage, da broen ikke kunne bære dem. I begyndelsen gik det rask frem; vi stormede en stor gård og drev fjenden tilbage. Men langt kom vi ikke frem. Han var os meget for stærk og havde for mange kanoner, mens vi havde slet ingen. Og så måtte vi tiltræde retiraden. Reserver havde vi ikke. Vi var ganske tavse og stille, da vi om aftenen marcherede nordpå, men jeg hørte ingen forbandelser og eder; der lå kun en trykkende, knugende fornemmelse af ulykke i luften.

Nu ligger vi her på forpost en halv mils vej nordenfor Kolding og venter på, hvad der vil ske, men vi gør alt for at modtage fjenden, når han kommer – uden modstand skal han ikke komme højere op i vort herlige Jylland. Vi graver skyttegrave, stemmer åerne op og indretter hele egnen til forsvar.

Da jeg var i Vejle forleden dag, fik jeg en ny bog fra København, som har mildnet mine mange mørke tanker, de sidste bind af det prægtige digt "Adam Homo", som jeg gav dig, da vi lærte hinanden at kende ved studentermødet for fire år siden. Det er besynderligt at læse en sådan fredelig bog i al denne uro, men en nydelse at finde så megen kunst og humor.

Mols. Juni 29.

Hvornår skrev jeg mon sidst til dig? Jeg tror, det var fra Taulov nede i Jylland. Jeg husker, at jeg en aften for vel snart et par måneder siden havde post ved Taulov kirke. Vi var fire mand, en af os var oppe i kirketårnet, hvorfra man kunne overskue hele den omliggende egn og iagttage alt, hvad der kom frem vesten for Elbodalen, og den aften skrev jeg til dig. Hvad der er sket siden den tid? Ja, nu må jeg vel fortælle lidt mere udførligt, både om mig selv og om begivenhederne, da det jo lader til, at du helt har opgivet at komme hertil selv. Jeg havde ellers tænkt mig at gemme detaljerne, til jeg mundtligt kunne fortælle dem.

Vor brigade er under general Rye her i Jylland, som han skal dække med sit lille korps, ja jeg siger lille, for vi er vel en 6 til 7000 mand, og fjenden, som ikke rigtig tør angribe os, skal være over tre gange så mange. Det gælder om at hindre ham i at brede sig her i landet og brandskatte. Fredericia har han omringet og ligger nu og belejrer og bombarderer den gamle fæstning. Med sydlig vind hører vi undertiden skydningen derfra.

Til den 7. maj stod vi stille uden at forstyrres af fjenden, og man begyndte allerede igen at tale om våbenstilstand. Så angreb han os den 7., og vi måtte gå tilbage nordenfor Vejle, og siden den tid har vi stadig ligget på landevejen. Alting er indrettet på at narre fjenden, som, uden at han rigtig ved det, er omgivet med spioner, og vi ved derfor altid, hvor han står. I hver by er der et par raske karle, der tjener som stafetter, og som altid har deres heste opsadlede i en gård. Fjenden vil gerne slås, men vores general vil ikke, han trækker bare om med

fjenden, og vi laver det sådan, at han hvert øjeblik tror, at han har os. Han glemmer vist ikke så let, da vi narrede ham ved Skanderborg – det var den 23. maj, om jeg husker ret, at han brød frem med sin hovedstyrke imod Fruering og Fuldbro mølle og gjorde al ting parat til angreb, men vips – så var fuglen fløjet, og vi var et par mil borte. Han troede nemlig, at vi stadig gik mod nord, men Rye var straks, da han så, at han ville angribe, gået mod øst og ledte ham fuldstændig på vildspor, og han fandt os først bag ved landevejen, der går fra Århus til Randers. Nogle dage efter var der en svær rytterbatalje ved Århus, hvor vi tog en hel del fanger og en tysk prins. Nu stod vi i lang tid stille, og der skete ikke noget af betydning, men endelig en dag rykkede hele den fjendtlige styrke frem. Vi har haft et dejligt vejr her i Jylland; der har i lang tid ikke faldet en dråbe regn, og en voldsom blæst rejste umådelige støvskyer, hvor de fjendtlige kolonner rykkede frem, og røbede dem.

Oppe fra højderne, hvor jeg stod, så det ud, som om de kom allevegne fra og ligesom ville omslutte os i en knusende omfavnelse, men da vi så gik tilbage længere mod øst ud på Mols, blev fjenden stående. Det værste var, at han nu besatte Århus. Det var meget kedeligt; for dér havde vi dog haft lejlighed til at more os lidt en gang imellem. Officererne behandler mig jo, som jeg har sagt, som deres ligemand, og når vi havde lidt ro, og der ikke var udsigt til, at fjenden ville angribe, red vi ind til byen. På den måde var jeg to gange på bal i Ris skov. Ordonnanserne holdt vore heste udenfor, mens vi dansede, og officererne fra *Hertha* og kanonbådene, der også var i land, havde deres båd liggende ved stranden. Alt var parat til opbrud, og det gjorde fornøjelsen kosteligere; vi nød

tilværelsens øjeblikke i fulde drag, uden at fjenden forstyrrede os, skønt han vistnok ikke morede sig så godt. Men nu er den glæde forbi. – – – Jeg blev afbrudt i formiddags af en dragon, der spurgte efter bataljonskommandøren. Hvad skal der ske? Noget er der, men alt er så hemmelighedsfuldt. Vi har fået ordre til at bryde op i morgen tidlig kl. 5, jeg tror til Helgenæs; ikke en gang officererne ved det. Så vidt jeg kan forstå, skal vi indskibes. Ak, ja! Gid der må ske noget godt for os! Hele dette forår 1849 – hvor forskelligt har det ikke været fra det forrige dejlige forår! Skuffelser på skuffelser! Man har ventet så tungt, så længselsfuldt, så bange lyttende, man er blevet mere og mere skeptisk og tvivlende, man hører allerede hånende ord, begejstringen er ved at slukkes, og man synger ikke mere den tapre landsoldat så tit, så højt, så jublende som før. – – –

Fyen. Juli 1849.

– – – Slagets gang kan jeg ikke fortælle dig, og det vil du også kende andetsteds fra. – Vi lå i kvarter i nærheden af Bogense, efter at vi i en voldsom storm var blevet ført over til Fyen, og havde det overmåde godt, bestilte ingen ting og proppede os med boghvedegrød og gammelt øl. Men den 5. juli blev der gjort alarm, og vi samledes hurtigt på alarmpladsen i fuld oppakning. Da vi afmarcherede derfra, blev der ikke sagt, hvor vi skulle hen, ja, jeg tror sågar, ikke en gang officererne vidste det. Da vi kom ½ mils vej fra Strib, og det allerede var halvmørkt, blev der gjort holdt. Da hele bataljonen var samlet på en pløjemark, kom først en major ridende, og han sagde os så, hvad meningen var. Det gjaldt om, at vi samme nat skulle gøre et udfald fra Frederits, sagde han, slå et afgørende slag for fædrelandet og erobre de fjendtlige skanser. Han mindede os om, at vi kun havde oprørerne at slås med. "Slå, som I plejer at slå," sagde han, "så vinder vi vor sejr – i nat gives der ingen pardon!" Den lille tale gjorde en mægtig virkning på os. Det var, som om der nu skulle ske noget vidunderligt, som om det tryk, der længe havde hvilet på os, skulle løftes.

Men aldrig har jeg oplevet så uhyggelige timer som de to timer, vi lå på gaden natten mellem den 5. og 6. juli og ventede på signalet til udrykning. Der var en spænding over os, som næsten var uudholdelig; vore hjerter bankede underlig dumpt, og vi havde møje med at sidde og ligge stille. Mange gjorde deres testamenter, det vil sige: de skrev et par ord på en lap papir og gav det til en kammerat, men det kan jeg sige: den

mest fremtrædende følelse hos alle var længsel efter, at den venten måtte få ende.

Endelig, i samme øjeblik tårnuret manende slog ét, drønede et eneste mægtigt kanonskud fra fæstningen: det var signalet til, at nu skulle det ske. Der lød ingen kommandoråb; der brugtes kun sagte ord; enkelte, der havde sovet, rakte sig dovent og stod pludselig lysvågne. Alt i orden? blev der spurgt. Ja vel, blev der svaret, alt i orden! Og vi marcherede tyst og stille gennem de halmbelagte gader, gennem den lange, mørke port, over broen, som også var dækket af halm, og kom så ud i natten, der var lys og stjerneklar, men lavt nede over markerne lå der en tæt og klam tåge, der hindrede os i at se.

Vi, det vil sige, Ryes brigade, rykkede ud nede ved stranden med 1. jægerkorps i spidsen. Da skytterne blev sendt ud, stormede hele bataljonen efter, for der blev ikke stødt på modstand straks. De fjendtlige vedetter blev rendt overende og fanget, og så begyndte geværilden. Vi drev fjenden foran os, men da vi kom ind mellem hans skanser, mødte vi sej modstand. I mørket så vi Trelde-skansen til højre af os og en stor fjendtlig kolonne nærved. Vi var gået så rask frem, at vi var uden forbindelse med vore egne tropper, og da vi gjorde holdt, hørte vi fjendens alarmsignaler langt ude; nede til venstre knitrede geværilden, ja hele salver hørte vi. Så gik vi på igen og tog tyskernes løbegrave under en voldsom ild. For nu var vore andre bataljoner kommet op. Hvad der så skete, kan jeg ikke klart huske. Jeg husker, at jeg sad en tid med hjulmanden, der lå med sit hoved i mit skød – han havde fået sin bekomst. Da så 6. og 7. bataljon rykkede frem mod skansen i stormskridt, lagde jeg ham varlig ned og løb med. Men stormen blev afslået, og vi

kom tilbage helt i uorden. Der faldt mange i vore tætte kolonner på den bare mark, dækning var der ikke. Jeg så dér den lille løjtnant Ussing falde; sidst jeg så ham, spillede han dame i en komedie i Studenterforeningen. To gange var vi fremme mod skansen, men det gik ikke – det var et blodigt "stykke arbejde", som folkene sagde. Vi var helt blandet imellem hinanden. Mine egne folk var komne bort fra mig, og der blev snakket jysk omkring mig. Om det var tåge eller krudtrøg, der hindrede mig i at se, ved jeg ikke; men det var tit, som om skansen, der lå lige for os, pludselig forsvandt for mig og så atter kom frem. Vi arbejdede os nu mere og mere langsomt nærmere mod skansen; jeg fik en officer og nogle rigtig fornuftige folk med mig, og vi kravlede frem med maven på jorden. Så lød der en voldsom skydning deroppe fra, men ikke ud over os, men bag ud. Det var 8. bataljon, som var kommet til hjælp, og nu stormede vi frem alle sammen som gale hunde, op over glaciset, ned i graven, hjalp hinanden over palisaderne eller rev dem om, og så som katte op ad den stejle, fedtede jord, til vi nåede brystværnet – så blev der råbt pardon og vinket med tørklæder, men der blev alligevel et myrderi, som det nu er sørgeligt at tænke på, og majoren fik ret: den nat blev der ikke givet pardon – men skansen var vor. Derinde traf jeg endelig en del af mit kompagni. Klokken var da halvfire om morgenen, og nu lagde vi først mærke til, at solen skinnede frem. Slaget var forbi – hvad der var foregået på andre punkter, fik jeg først senere at vide. I samme øjeblik, flaget blev plantet på Trelde-skansen, hørte vi hurraråb helt ude fra venstre, og vi forstod nu, at slaget var vundet, og så tyskerne løbe i store, adsplittede skarer. – – –

– – – Jeg synes, at jeg har så meget at fortælle om den nat, men alligevel er det måske for små ting at skrive ned. Men vil du vide, hvad der greb mig mest, så var det det øjeblik, da jeg var kommet bort fra mine folk og befandt mig mellem lutter fremmede soldater af andre afdelinger og kun så fremmede ansigter. Jeg plejer aldrig at tænke på at falde, men da tænkte jeg et øjeblik på, at jeg nødig ville dø uden mellem mine egne, og jeg tror, at min rasende iver efter at komme frem og op på skansen mindre kom fra den tapperhed, som jeg bagefter med urette er blevet rost for, end min higen efter at finde mine egne folk der inde i skansen, som blev forsvaret så fortrinligt.

På grund af mit sår var jeg ikke med til at forfølge fjenden. Mens jeg lå i skansen, hørte jeg længe skydning og hurraråb, efterhånden som dele af den flygtende fjende blev indhentet, og hans forråd, hans park, kanoner og heste osv. blev taget. Også fæstningens kanoner begyndte at skyde, da det blev lyst, men efterhånden som solen steg højere og højere, blev der mere og mere stilhed. En del af mit kompagni var blevet samlet. Jeg lå lidt afsides og hvilede mig; jeg havde spist en smule og drukket alt, hvad jeg kunne få fat på; jeg havde dyppet charpi i brændevin og puttet det ind i mine to småsår, og så lå jeg stille i solen og hvilede mig. Jeg var så træt og så mat, men en følelse af uendelig lykke ligesom sænkede sig ned over mig, en velgørende rolig lykke, nærmest den trygge følelse af at have gjort min pligt og at have oplevet noget stort; jeg bad en inderlig bøn til min gud – så kom de bærende med ham. Det var generalen – den store, stolte helt, som vi elskede og tilbad – og de rejste sig alle op og tog huerne af – ja, det syn, du, da de tog huerne af. Jeg kunne ikke komme op, men lå dér i græsset

som lammet, mærkede kun, at mit ansigt var vådt, og jeg havde et øjeblik det underlige ønske: gid jeg var død i stedet for ham! Jeg var så lykkelig nu, at jeg gerne kunne dø. – – –

Jeg kan ikke fortælle mere i aften. Som du ser af dette, der er skrevet i flere dage, er jeg på Fyen på Billeshave lazaret, men om få dage kommer jeg ud. – – –

Fredericia-slaget er en af de største bedrifter, som den danske historie har at opvise og vistnok det første eksempel på, at man fra en fæstning ved et udfald bryder en to måneders belejring.

Det gik mig som de andre efter slaget, de første nætter kunne vi ikke sove, dels af træthed og overanstrengelse, dels af glæde; endnu kan det ske, at vi vågner op og tror, at vi er i kampen, men lægger os så atter til ro med et trygt smil og en god samvittighed.

Igår var M. hos mig. Han var i følge sin stilling ikke med i slaget, men stod på Fredericia vold og så derfra det hele, og efterhånden som det blev lyst mere og mere tydeligt. Han fortalte om tilskuernes angst, da skanserne spyede deres ild imod os, og om de skingrende hurraer, som lød ind til dem, om de sårede og faldne, som blev liggende, men især fortæller han om jublen i fæstningen, da sejren var erklæret, og da "Den store Gryde", som de kaldte den store tyske 168-pundige morter, der især havde forårsaget fæstningen skade, blev trukket ind i fæstningen. De svingede med huerne og brølede hurra. Alle ville klappe den og hjælpe med at trække blokvognen, hvorpå den stod. Og så fortæller han om det gribende indtryk af de

mange døde, som blev bragt ind i fæstningen, og som han måtte være med til at tælle. – – –

Men denne sejr er et dybt, lettende åndedrag, som det danske folk drager efter lang tids hån og forsmædelse. Ja, det trækker nu vejret igen efter den knugende angst, efter den lange tids venten, og vi har taget en blodig hævn over oprørerne. Fredericia-slaget kom alligevel uventet, som et lyn kom det, men som et lyn, der tændte, ja tændte et bål, der nu lyser over Danmark! – – –

Og nu kun et par ord om dine kandestøber-bemærkninger i dit sidste brev, ja, bliv ikke vred, fordi jeg kalder alle dine tvivl om "grundloven" og de nationalliberale sådanne. Jeg for min part tror på, at *tiden har ret* – lad så end fremtiden fordømme det nok så meget – jeg mener: "det værende har ret", og vi må følge den nye tingenes orden, fordi en stilleståen er lige så umulig som en tilbagegang i den tilstand, hvori vi har levet os ind. Og så kongen – i et brev fra København fortæller man mig en hel del om ham og Louise Rasmussen og meget andet – hvad angår det mig? Han er netop nu i øjeblikket den konge, vi trænger til, han har vidst at samle hele folket om sig, og vi har ham at takke for en stor del af den lykke, vi nu føler. Jeg vil ikke tænke på andet. Jeg ligger i min seng og tænker på mit grønne land i den blånende sø og alle de glade mennesker derude – men jeg glemmer ikke dem, der græder. – – –

1850 – 51

København. Februar 1851.

– – – Hvad det første var, jeg gjorde, da jeg kom hjem under våbenhvilen forrige vinter? Ja, vil du rimeligvis sige: du løb hen til en skrædder og bestilte din løjtnants-uniform! Nej, du, det første, jeg gjorde, var at gå ind i dagligstuen, hen til mo'ers vindue med forhøjningen. Der havde jeg nemlig, dagen før jeg drog afsted til arméen i 1848, tabt en lille pennekniv ned i et hul i vindueskarmen og glemt at få den med. Tit og mange gange ovre i felten tænkte jeg på den lille kniv, som lå derhjemme og ventede på mig, og nu, da jeg havde den i hånden igen, følte jeg, at jeg var kommet hjem.

Hjem! Ja, jeg hænger ved mit hjem og er lykkelig ved det. Forhen var det kun det sted, det hus, de stuer, hvor jeg boede og levede, og hvor jeg altid fandt dem, jeg holdt af, men nu – da jeg har været ude i landet og kæmpet og lidt, ja og blødt for det, nu mærker jeg først rigtigt, at hele Danmark er mit hjem, og jeg vil altid, hvis jeg kommer til at rejse til andre lande, føle længsel efter at komme hjem dér, hvor et eller andet af mit eget, som kun jeg ved besked om, som kun hører mig til, venter på mig, til jeg kommer og tager det.

Hele dette år 1850, hvor jeg har været med som officer og erfaren krigsmand, har ikke haft den livets friskhed og glæde over sig som 1848 og 1849. Da vi i sommer sluttede fred med Preussen, mente vi, at nu var krigen forbi, og vi troede jo egentlig ikke, at det ville blive til noget mere. Og da vi den 16. juli – min fødselsdag – rykkede ind i Slesvig og ned til

Dannevirke, troede vi endnu ikke, at oprørerne turde tage kampen op alene, ihukommende de prygl, som de havde fået ved Frederits, skønt de nu, takket være preussernes hjælp, var så meget bedre udrustede og godt forsynede med preussiske officerer. Vi fik jo andet at føle, og slaget ved Isted kunne, som du ved, let være kommet os dyrt til at stå. Det gik os her som så ofte før, og måske har den nu sluttede fred samme skavank: vi slog fjenden fuldkomment og bragte ham på flugt i forvirret uorden, men vi udnyttede ikke vor sejr; vi havde udmærket lejlighed til at tilintetgøre ham, men da slaget var vundet, lod vi ham gå i ro. En sådan fjende skal forfølges "bis zum letzten Hauch des letzten Pferdes", således som Blücher ville have det efter slaget ved Waterloo. Men vi holdt mere af at hvile os – på laurbærrene. Nå, jeg bliver lidt bitter i min overmodige følelse ved, efter disse triumfens dage, at sidde hjemme i god ro, men jeg ved, at der blev gjort mange fejl, og at Henrik Kauffmann, da ordonnansen blev sendt afsted til oberst Schepelern om at standse den omgående bevægelse, udbrød: "Gid den ordonnans må styrte og brække sin hals!" Om han havde gjort det! Ja, så havde vi været i Rendsborg før fjenden og endt krigen med det samme og sparet os meget vrøvl. Men da havde den danske krigshistorie heller ikke kunnet indskrive Helgesens storslåede forsvar af Frederiksstad i sine årbøger, måske det smukkeste blad.

Hvilken del jeg selv har taget i dette års felttog, ved du jo. Du ved, at jeg nu vil opgive mine studeringer og hellige mig til den stand, som jeg selv har vist at have anlæg for, og som jeg ikke kan forlade, fordi jeg ikke nu kan tænke mig noget skønnere end at høre til en stand, der har det helligste kald: at forsvare

fædrelandet. Vel har der været en vis vaklen hos mig, men min beslutning tog jeg forleden dag under indtoget, eller rettere sagt, den blev rammet fast ind i min sjæl på gaden – Frederiksberggade – den dag, vi drog ind igennem byen.

I aviserne har du eller vil du om få dage læse om den vidunderlige fest, troppernes hjemkomst har været her i landet. Det var med de underligste følelser, vi med et ekstratog fra Roskilde kørte til Valby station, hvorfra vi marcherede gennem Søndermarken til Frederiksberg slot. Vi gjorde holdt i slotsgården, hvor vi satte geværerne i pyramider, for at pynte og børste os lidt til indtoget. Så marcherede vi gennem Frederiksberg Allé til jernporten, hvor prins Ferdinand bød os velkommen. Fra nu af var den hele march et virkelig imponerende underskønt triumftog. Menneskevrimlen blev tættere og tættere omkring os og fyldte geledderne, blomsterne væltede ned over os, og da jeg havde forreste peloton, regnede de ned over mig, og jeg vidste ikke, hvor jeg skulle gøre af dem; vi var til sidst en vandrende blomsterhær. Under kanonernes torden rykkede vi ind gennem Vesterport, og der lød os et så jublende fryderåb i møde, et råb af lykke, et hurraråb, som rislede ned gennem os tarvelige soldater; ak! Det var mere, langt mere, end vi havde fortjent. I Frederiksberggade måtte der standses, det hele gik i stå i den snævre gade; man trykkede vore hænder, tilråbte os, omfavnede os, bød os forfriskninger af alle slags – og dér, hvor jeg stod, så jeg oppe i et vindue den dejligste pige, jeg nogensinde har set, aldrig glemmer jeg det strålende udtryk i hendes barneøjne – i samme nu var det, at jeg tog min beslutning. – Å, jeg gider ikke fortælle dig mere om de prægtige dage, jeg mangler evnen dertil, og, ærlig talt, jeg

havde fra det øjeblik kun en eneste tanke. Og dog én til. Da vi var kommet igennem den store æreport på Gammeltorv, opdagede jeg først, at håndværkerlaugene med deres faner paraderede langs med fortovene – det skar mig gennem hjertet, da jeg så hjul- og karetmagerlaugets fane: min kære, gamle hjulmand, som nu ligger i fællesgraven i Fredericia, havde fortalt mig så meget om sit raske svendeliv og om sine gamle forældre, hvis støtte han var. Måske var det hans fa'er, den gamle håndværker, der stod ved siden af fanen, med skafferstokken med de røde og hvide silkebånd. – – –

Ja, meget er tabt både for den enkelte her hjemme som for hele landet, men jeg kan ikke, trods al den politiske kiv og snak, som allerede nu er i fuld gang her hjemme, nej – jeg kan ikke andet end tro, at disse krigens år vil bringe lykke over landet, lige som de har været lykkelige for mig, for os, os unge, der har havt den lykke at opleve dem; vi vil vide at skønne på dem, de vil være grundakkorden i vort liv, være en tærepenge, som længe kan strække til, og for de gamle – ja, gamle Ingemann sagde forleden dag nede i Sorø, da vi drog der igennem: Vi, sagde han, som har oplevet ydmygelserne anno 7 og 14, må takke Gud for at have oplevet denne oprejsningens tid. – – –

Stemninger fra krigen 1864

Brudstykker af en dansk officers breve til en ven.

1864

Kan du huske vor brevveksling for fjorten, femten år siden, da jeg som ung "frivillig student" var gået med i krigen og hver dag ventede, at du ville følge efter? Hin tid tog mig fangen, slugte mig hel og holden. Aldrig har der været en gladere, mere begejstret og mere sejrsberust ung løjtnant, end jeg var den gang. Intet var uopnåeligt for mig, livet var et henrivende eventyr, alle mennesker, det vil sige alle "danske" mennesker, var mine venner og brødre, alle kvinder smilte mig i møde med åbne arme; der var intet så herligt som at være soldat, ung og rask, vild og forvirret af fryd over at have vovet trøjen og over at have udmærket mig i kammeraternes øjne, og jeg svor altid at blive den stand tro, som havde lært mig al denne lykke at kende.

Og nu sidder jeg her, nu er den unge løjtnant blevet en gammel løjtnant, og fra de samme steder, hvorfra jeg den gang sendte dig sejrsstrålende bulletiner, sender jeg dig nu denne min lange beretning. Jeg har trådt de samme valpladser, hvor jeg i sin tid "vandt mine sporer", men alt under så forandrede forhold, at jeg ikke kan sige dig det.

Hvad de år, som ligger mellem denne og den forrige krig, har bragt mig, eller, rettere sagt, ikke har bragt mig, ved du jo lige så godt som jeg selv, men først nu i dette øjeblik, da jeg, for første gang under krigen, vil skrive til dig, slår forskellen mellem da og nu mig grinende grelt i møde.

Ja, det er en gammel løjtnant, der skriver. Da jeg forrige gang drog afsted, var det med begejstring og tro, og da jeg drog hjem, var det med håb og tillid til fremtiden, både Danmarks og min egen, – denne gang var det en halvgammel ungkarl, som

trak sværdet. Bristede forhåbninger har gjort, at jeg ingen efterlader derhjemme; ingen forældre, ingen hustru, ingen små børn græder for mig, og som en rigtig soldat fører jeg hele mit hus og mit hjem med mig i min lille tranlugtende læderkuffert. Derfor er jeg også denne gang langt bedre rustet til at udfylde min plads end forrige gang; for jeg er blevet kvit den vældige bagage af begejstring og tro på hele verden; jeg slæber ikke om med de umådelige følelser og uhyre fornemmelser som den gang, segner ikke mere under vægten af selvtillid og vigtighed og stønner ikke under tyngden af forhåbninger om ved krigsbedrifter at frelse gamle Danmark. Og dog har jeg denne gang et helt kompagni under min kommando.

Nå, selv om jeg – for min part – denne gang er mere ædru og mere nøgtern, siger jeg ikke, at det samme er tilfældet med alle andre. Den begejstring, som rev hele folket med sig i 1848, kom ikke igen i 1863. Men efterdønninger har jeg truffet. Også hos mig selv. Da krigen kom, følte jeg det desuden som en forløsning. Endelig! tænkte jeg, endelig får vi en ende på det! På hvad? Å, rent personligt på et noget trivielt garnisonsliv i en holstensk by, men først og fremmest på kedsommelige trakasserier med en tysksindet befolkning, hvis drillerier kun ydmygede os, da vi ikke havde lov til at sætte en stopper for dem.

Da Frederik den Syvende døde, vidste vi, hvad der måtte komme. Og dog forstår vi ikke rigtig, hvorledes det er kommet, – det burde have været undgået. Forrige gang drog vi ud for at tugte en flok oprørere; vi var de mange, og havde preusserne ikke blandet sig i det, havde det sandelig ikke varet tre år. Denne gang er vi – et lille bitte folk – pludselig i krig med to af

Europas største magter! Det er jo ganske absurd! som bataljonskommandøren siger. Men vi går også denne gang i krig med trøstigt mod, for hæren kan jo i alle tilfælde kun høste hæder; at den vil slås godt, kan der jo ikke være tvivl om; hvis den lider nederlag, vil den altså kun med hæder ligge under i kampen mod den umådelige overmagt, og hvis den af og til vinder fordele, vil det jo være dobbelt hæderfuldt. – – –

– – – Af bladene vil du vide, hvad der hidtil er sket. Du ved, at vi, da året var ude, havde rømmet Holsten, hvor der i januar samlede sig en hær på ca. 70.000 mand. Vi var jo kun halvt så mange, men fra 1848-50 var der nedarvet en så vidunderlig stærk tro på denne lille hær og på Dannevirkestillingen, om hvilken der over alt i landet næredes de mest overspændte og fantastiske forestillinger. Det var rent ud trolddom og mirakler, man ventede sig. Af de store navne var endnu de Meza tilbage, og hvis han havde fået lov til det, havde han også nok vist sig at være den tillid værdig, vi soldater nærer til ham. Han er en gammel og sær mand, det er sandt, men alderen trykker ham ikke, og trods sin særhed er han uforfærdet og tapper, først og fremmest er han i besiddelse af den hos førerne fra 1848-50 så særegne og mærkelige frygtløshed overfor ansvaret.

Nu tales og skrives her jo ikke om andet end om "den skammelige og æreløse opgivelse" af Dannevirke og om de Mezas "forræderi". Sandheden er, at stillingen var større, end vi kunne magte, og for en stor del baseret på oversvømmelser. På et vinterfelttog var den ikke beregnet. Forskansningerne var ikke færdige. Der var ikke i rette tid givet penge nok til det. Barakker var der ikke. Vi led frygtelig af kulde, undertiden havde vi minus 12 grader, og vi fik ikke nok mad og ikke nok

søvn. Mærkeligt nok var vi dog altid ved godt mod, og det faldt os egentlig ikke ind, at det kunne gå os galt. Jeg formoder, at det var vor gode samvittighed, der gav os det gode humør; vi vidste, at vi fuldt ud gjorde vor pligt, og at vi ville gøre den, når det kneb.

Jeg gider ikke skrive om de dage; men om tilbagetoget vil jeg skrive til dig, når jeg rigtig får tid; for jeg trænger til ligesom at samle alle mine indtryk fra den sælsomme march.

Ser du: Januar gik, den var fuld af strabadser og af lidelser, men først bagefter er det gået op for os, hvad vi led.

Det er jo som oftest således. Lange marcher fra vore usle kvarterer til stillingerne og tilbage igen; forposttjeneste: stampen i sneen og pusten i fingrene; skansearbejde i den hårdt frosne jord; opisning af Slien i snevejr og slud osv. osv. – alt det tog svært på folkenes kræfter. Dertil kom, at forplejningen var mangelfuld, og endnu den dag i dag næres der en vis misfornøjelse og mistillid til intendanturvæsnet.

Nå, den 29. januar rømmede vi Rendsborg, den 1. februar rykkede de allierede over Ejderen, og vi gik vor vej, idet vi sprængte broerne i luften efter os. Så kom kampen ved Mysunde dagen efter. Du ved, at vi sloges godt og hævdede stillingen. Vi lærte lyden af fjendens granater at kende den dag; vi gamle syntes, at de havde en anden lyd end den, vi kendte. Det var en slem tåge; Mysunde brændte, og mine folk havde mest travlt med at redde de sårede, som blev forbundet i færgehuset. Den dag faldt kaptajn Schou, som i 1849 mistede sin højre arm ved Kolding, premierløjtnant Lommer, som havde tjent sig op fra kalveskindet, Bluhme, ministerens søn, Meulengracht af dragonerne, som lige var kommet hjem fra

Frankrig, Klubien, som var lærer i Thisted, Seyffarth, søn af kommandanten i Rendsborg – nej, det kan ikke nytte at nævne navne, du glemmer dem dog, ligesom de også herhjemme hurtigt glemmes for andre – der også glemmes. Straks efter kampen kom kongen ud i stillingen og blev udmærket modtaget.

Men det var jo tilbagetoget, jeg ville fortælle om, ja, ja, vent lidt, vi kommer tidsnok tilbage.

Den 3. februar stod kampen omkring Kongshøj, men den dag var ikke så god. Vi mistede 4 officerer og mange folk. Tyskerne vandt terræn. De led også af kulde, men vor overkommando havde i sin ægte danske godmodighed og øllebrødsbarmhjertighed ment, at det var synd for beboerne at brænde landsbyerne af syd for Slien – af den slags dumheder har vi mange på samvittigheden. Krig er jo dog krig for pokker!

Da fjenden fandt vor modstand for stærk, ville han omgå stillingen og gå over Slien. Den 4. februar tordnede kanonerne hele dagen, men de fleste granater faldt på isen og i vandet mellem Mågeøen og Slesvig by. Ved Reide angreb han, og vi måtte stå i stillingerne hele natten, en drøj, drøj nat. Dagen efter begyndte kanonerne igen, og fjenden fik mere og mere fat i vort forpostterræn. Det begyndte at se meget alvorligt ud. Det vil sige: vi var ikke alvorlige, men vi ventede et hovedangreb.

Alligevel, der herskede en vis trykket, knugende stemning mellem os. Vi blev vel ved at le og spøge, men spøgen blev forceret – galgenhumor. Noget ondt truede; jeg havde samme følelse som før et uvejr, som om jeg stod over for noget ukendt, noget overnaturligt; jeg kunne ikke rigtig trække vejret. Jeg længtes efter en eksplosion, en afgørelse, om det så var døden

selv – det kunne jo dog også blive livet, befrielsen, sejren. Det var samme fornemmelse som natten før Fredericiaslaget, men denne gang blev det ikke sejren. I 48 timer havde vi ikke fået anden hvile end den på den frosne jord, og forplejningen – å, Gud hjælpe os! Men stadig var vi – den menige mand i hvert tilfælde fuldt ud – ved godt mod og betaget af tillid og den mest urokkelige, blinde Dannevirke-tro. Ak, den har kostet os meget, den tro, meget blod, megen forsmædelse og mange tårer!

Jeg fortsætter i dag. Jeg sidder hos en bonde på Als. Solen skinner, men det er koldt, og det buldrer i kakkelovnen, og de tørre pinde sprager og springer i ilden. Som du ser, skriver jeg på en hel del forskellige ark papir, som jeg har samlet sammen, og på disse underlige ark vil jeg i dag og i morgen fortælle dig om "tilbagetoget"; for på fredag skal jeg over i Dybbølstillingen i seks dage. –

Vi var i Dannevirkes centrum, bag skanserne ved Bustrup den 5. februar. Vi vidste intet, anede intet. Om morgenen havde vi været optaget af en lille fægtning mellem forposterne. Vi havde intet hørt om, at der havde været krigsråd i prinsens palæ i Slesvig om aftenen. Vi havde fået mad bragt ud, havde spist, tændt piberne, og da det begyndte at blive mørkt, lå vi i halmen, da Holm trådte ind i barakken. Hans ansigt var ligblegt, og hans gang var underlig svingende, da han gik hen mellem os. Så sagde han: "Jeg kommer fra trænnet" (det store træn var samlet ved Arnholt sø, næsten en mil fra Bustrup) – "Jeg kommer fra trænnet," sagde han, "det var i færd med at køre nordpå. Vi skal nordpå alle sammen. Artilleriet ved Slesvig er marcheret kl. 3." Det var, som om der blev tændt en ild ved hans ord. Vi forstod

ham ikke, og da vi forstod ham, troede vi ham naturligvis ikke. Hvem kunne tro, at vi skulle opgive Dannevirke efter så ringe modstand? Men lidt efter lidt kom overbevisningen. Jeg husker ikke, hvornår vi fik ordre, alt blev holdt hemmeligt til det sidste, men allerede forinden må der være kommet ordre til artilleriet, for der var alle i travlt og rastløst arbejde. Ak, hvilket arbejde var det ikke! Der herskede en dump fortvivlelse, en skærende sorg, som ikke ret gav sig udbrud. Efter de første udråb, jamrende eder og forbandelser, sank vi stille sammen eller fo'r urolige omkring. Var det muligt? Kom der da ingen ordrer? Og vi løb ud og ind af barakken. Ude i skanserne baksede de med kanonerne. Artilleriets befalingsmænd vred hænderne. Kanonerne var trukket ned, men der var ingen heste – kom der da ingen heste? Og der blev sendt bud på bud afsted. Der var et ord, som ingen udtalte, som de endnu ikke kunne få frem over læberne, men så kom der nogle heste tilbage fra forværket uden skytset. "Hvor er kanonerne?" råbte vi. "Fornaglet," svaredes der, "seletøjet duede ikke." Så var det sagt, og af alle centrums kanoner blev nu de fleste fornaglede og ødelagte. Vi hjalp til, så godt vi kunne.

Du kender den virkning, efterretningen om Dannevirkestillingens opgivelse gjorde i København, du ved, hvor stærkt lidenskaberne kom i bevægelse i den anledning. Tror du, at vi, som stod ansigt til ansigt med selve begivenheden, følte den mindre stærkt? Selv om vi ikke i denne militære stilling så et "bolværk for Norden", eller "en grænsevold, ved hvilken de tre nordiske riger ville sætte hinanden stævne til forsvar for deres selvstændighed" osv., så var der dog fra vor barndom opfødt i os en underdanig og

ærbødig respekt for Dannevirkes historiske betydning; det havde været en hjertesag, en æressag at forsvare den gamle vold; vi vidste, at folket troede på den og på os, og vi, vi mest af alle, følte det som en blodig skændsel, som en skamplet på hæren, at forlade den uden yderligere kamp, uden at tilføje fjenden større nederlag, uden at lade os dræbe mand for mand hellere end at vige. – Havde det været bedre?

Nu bagefter kan vi tale om det; for at valget stod mellem hærens tilintetgørelse og et tilbagetog, kan nu alle roligt tænkende mænd indse, så vel som at der hørte en særlig art af heltemod til at påtage sig ansvaret for et sligt tilbagetog, et mod, som altid vil tjene til general de Mezas hæder.

Da sagen gik op for folkene, blev der først en vis uro mellem dem. De spurgte, så på hinanden. Vi gik om imellem dem, forklarede, fortalte; vore stemmer rystede, mens vi talte beroligende ord, men vore besindige jyder forstod hurtigt sagen og tog den med ro. Nogle unge officerer kom med eksalterede udbrud og braldrede op, ligeså har jeg hørt, at der i de københavnske afdelinger skal have været nogle ubehagelige øjeblikke. Min afdeling hørte til dem, som skulle dække tilbagetoget, og det faldt i vor lod at se mange afdelinger marchere. Aldrig glemmer jeg den aften. Det frøs ikke, men der faldt et isslag, som gjorde vejene glatte; det begyndte at sne, men blæsten fygede sneen bort og blottede vejens spejlglatte føre. Bataljon efter bataljon trak tavse, næsten lydløse forbi, kun bandende vejenes glathed; med huerne ned over øjnene og kraverne smøgede op over ørene gled alle disse tropper forbi i mørket, og vi stod tilbage. Det hverv, vi havde fået, var næsten en lindring i smerten. Lad dem kun gå, vore gode kammerater,

tænkte vi, vi skal nok dække deres ryg! Lad dem kun komme, vore overmægtige fjender, vi skal nok vise dem, at det ikke er fejhed, der driver os bort! Ja, heldigvis fik bagdækningen lejlighed til ved Sankelmark at vise, at vi var parate til at gøre vor pligt, ja, lige så tit der under retræten blev gjort holdt og taget stilling, skete det, trods trætheden og udmattelsen, med en vis lyst og iver. Kamp var den eneste lindring.

Men mens vi således stod og ventede på fjenden, tænkte vi efterhånden mere på ham end på vor egen ulykke. Hvornår ville han mon erfare rømningen og rykke frem? Vi var jo kun forholdsvis få til at dække den marcherende hær, og mon fjenden, når han opdagede alt, da ville kaste sig over os, knuse os og med overvældende kræfter sætte alt ind på at forfølge hæren? Vi skulle tage det første stød. For syns skyld havde vi endnu et par kompagnier på forpost. Natten kom og hjalp os med at skjule den ødelæggelsens vederstyggelighed, der nu herskede over alt: de tomme skanser, de fornaglede og væltede kanoner og de masser af materiel, som blev efterladt af mangel på køretøjer. Og jernbanen! – ja, den benyttede man ikke.

Endelig – hen imod midnat – kom vi til at marchere. Næppe havde vi gået en god fjerdingvej uden for Slesvig, før der mødte os en hård skuffelse. Vi, som havde troet, at hæren havde fået et godt forspring, mens vi ventede, stødte her, ved Taterkroen, på en kompakt masse af mennesker, dyr og vogne, der hverken kunne komme frem eller tilbage eller kun bevægede sig skridt for skridt. Det var en del af den umådelige mængde trænvogne og andre køretøjer, som efterhånden var kommet til, og som spærrede vejene. Hestene, som ikke var brådede, styrtede på de jernhårde isveje, højtlæssede vogne lå væltede eller var kørt på

tværs af vejen og hindrede et par forsinkede afdelinger i at komme frem. Alt var forvirring i det dybe mørke på den glatte vej i den susende blæst og den fygende sne – hvert øjeblik kunne vi vente fjendens komme. Vogne blev væltet i grøfterne, heste slæbt til side, endelig kom der bevægelse i massen, men så blev der atter standsning. Det var til at fortvivle over. Først kl. 3 kom vi rigtig i march. Men hvilken march! Det var ikke muligt at holde orden i kompagniet; folkene, som næppe kunne stå på benene, søgte ud til grøftekanterne, så midten af vejen var tom, eller ud på marken, hvor den knudrede, hårdfrosne jord var lige så vanskelig at træde på. Mange trak strømperne uden på støvlerne, men de blev hurtigt gennemslidte. Ved Isted kro opgav vort rytteri ævred, og mandskabet førte fra nu af hestene ved tøjlerne, parate til at springe i sadlerne, når vi blev angrebet. De idelige standsninger bragte os i fortvivlelse, folkene ville hver gang sætte sig, og vi havde så ondt ved at få dem op igen. Vejen bag ved os blev efterhånden tæt opfyldt af en række ægtvogne og marketenderkarrer, der alle vegne fra sluttede sig til kolonnerne, et let bytte for fjenden, når han kom. Hen ad morgenstunden blev der flere og flere marodører fra de foran marcherende tropper, de sad på grøftekanterne med deres blodige fødder i hænderne eller lå ved vejen med blege, forfrosne ansigter; ingen trusler, ingen advarsler om, at fjenden snart kom efter os, kunne bringe dem til at rejse sig. Hvad ville der ske, når fjenden kom? Vi undrede os over, at han ikke allerede var der. Blot vi dog kunne nå Flensborg. Jeg forbigår de mangfoldige småtræk, som denne march frembød, mørke, grelle billeder fra et tilbagetog af mænd med fortvivlede hjerter. – Vi blev glade, da det lysnede; nu måtte al ting blive godt og

komme i orden! Men det var stadig det samme, idelige standsninger; vi sneglede fremad, vi bandede, vi bad, vi fortvivlede, hvert øjeblik ventede vi fjenden over os. Og da det så blev lyst, og vi i det grå, sørgmodige dagskær så hinanden i ansigtet – hvad var det så for en følelse, der kom frem? Skammede vi os for hinanden? Havde vi da noget at skamme os for? Nej og atter nej, men alligevel: for hvert skridt, vi gjorde, tænkte vi på, hvad de nu ville sige ude i landet.

Vi fik ikke tid til lange betragtninger. Klokken var vel 10, da vi hørte skud bag ved os og straks efter høje skrig og råb. Der kom en vild forvirring i vognrækken bag ved, men vi satte i løb gennem en lille mørk skov og kom hurtigt ud på markerne, hvor vi tog stilling. Det var Lichtensteins husarer, som var nået ind på os. Vore dragoner satte op, sprængte imod dem, og fra nu af og i løbet af de næste to til tre timer trak vi os tilbage i spredt orden, idet den ene afdeling tog stilling for at optage den anden, der gik igennem og atter tog stilling. Endnu var det kun fjendtligt rytteri, der var efter os, men snart kom artilleriet frem og generede os betydeligt. Vi holdt ikke af de granater, der undertiden slog ned i vore kolonner, når vi samledes i vejgrøfterne for rask at komme tilbage. Vor retræte blev mere og mere vanskelig, vore kræfter udtømtes, det var næsten umuligt at komme afsted på marker og veje, og de fjendtlige ryttere syntes at omsværme os, men de lærte dog snart at vogte sig for vor ild og efterhånden at holde sig på afstand. Det må have været den frygtelige spænding, vi var i, der gav os kræfter, for vi vidste, at holdt vi ikke ud, ville fjenden nå os, massakrere os, fange os, vi *måtte* tilbage, vi *måtte* nå ind – hvorfor standsede de dog ikke foran og hjalp os? Skulle vi da ikke snart afløses?

Tilbage, tilbage, stadig tilbage – ud på markerne for at optage dem, der var bag ved, og så atter ind på den spejlglatte chaussée for i tætte kolonner at marchere, så rask vore stakkels ben kunne bære os. Vi mistede mange folk på det stykke vej, dels sårede af granaterne, dels folk, som styrtede af udmattelse og blev taget af fjenden.

Nord for Oversø blev vi endelig afløste af 1. og 11. regiment, og du ved, at disse afdelinger her ved Sankelmark bestod en glimrende kamp, der bidrog sit til at standse fjendens forfølgelse, så at tilbagetoget virkelig i sin helhed lykkedes. Det var sent på eftermiddagen, og vi fik nu ordre til at marchere lige til Flensborg. Vi duede heller ikke mere til noget, overanstrengte, udmattede, kraftesløse, udhungrede som vi var, men den mil, vi havde tilbage, blev alligevel den værste af den hele tur.

En grå, snetung luft bredte sig over de hvide marker; det blæste ikke mere, og inde i kolonnen mærkede vi ikke kulden. Folkene havde været på benene fra om aftenen kl. 11 uden hvil, uden mad, og mange læskede tungen med sne og pattede med ømme gummer på de brokker af beskøjter, de endnu fandt på bunden af deres brødposer. Man har sagt, at retræten lignede Napoleons tilbagetog 1812; denne sammenligning er noget snak. Den franske hær var under opløsning, men vi gik tilbage i en vis orden og under disciplin. Heller ikke lidelserne kan sammenlignes. At der var øjeblikke, da vi blev ligesom overvældede af kulden og føret, af de glatte veje, den fygende sne, trætheden, sulten og søvnen, er sikkert, men det var jo dog kun øjeblikke, timer, ikke dage. Vi gamle soldater så klart den uorden, der herskede, de fejl, man begik, men i virkeligheden

var de af ringe betydning og bestod mest af det tab af skyts og materiel, som kunne have været undgået. På en vis måde kan tilbagetoget siges at være lykkedes, så godt som det var muligt. Men for de mange ukyndige, og af dem er der jo flest i en hær, for folk, der kun kender militærlivet fra eksercerpladsen, så det hele jo temmelig opløst ud, og for dem var det en ganske skandaløs historie, at man lod os sulte en dags tid. For os andre var de nagende tanker, der gnavede og smertede sjælen, værre end træthed og sult og de sår, som gnavede de hudløse fødder.

Bag ved os hørte vi kanonerne fra Sankelmark og geværernes knitren; vi slæbte os hen ad vejen, der blev mere og mere opfyldt af styrtede heste og væltede vogne, ja, efterladte kanoner – foran os standsedes vi af den uendelige vognrække, og vi gik tavse og tålmodige frem mellem køretøjerne eller uden om dem, ind over markerne og hørte næppe kuskenes skælden eller piskenes slag. Det begyndte atter at blive mørkt, mange af folkene gik og sov, andre snakkede meningsløst, vaklede som berusede og var næppe sig selv mægtige. Udmattelsen gjorde os sløve eller forvirrede vore sanser. Min lille tykke sekondløjtnant, en glad og gemytlig fyr, som hele dagen havde været rask og flink, segnede pludselig i knæ og gav sig til at le højt. "Der er jernbanen!" råbte han strålende glad. "Hvor? Hvor?" "Se lysene, lysene!" råbte han. Jeg fik ham op og talte ham tilrette, men så blev han helt ulykkelig og vrøvlede helt forvirret og rørende – han så stadig lys, men nu var det fakler; det var et ligtog, han så, og han viste mig kisten med guldkransene på. Da han kom lidt til sig selv – jeg lagde ham en god nævefuld sne på hovedet – gik han atter med, og han fortalte, at han havde set et stort ligtog drage forbi, aldeles ligesom Oehlenschlägers ligbegængelse,

som han havde set som lille. "Ja, ja," sagde han, "jeg syntes, jeg var som et lille barn; jeg syntes, jeg sad på min lille smukke tantes arm, og at hun bar mig; jeg syntes, hun smilte til mig, og at jeg havde armene om hendes hals, og at hun pegede på stadsen" – Så blev han atter hysterisk og gav sig til at græde: "Å, hvor er de henne alle sammen, min gamle fa'er, min lille mo'er, min dejlige tante Marie" – –. Min raske lille løjtnant var aldeles sindsforvirret og latterlig; jeg fik ham op på en vogn, og han ligger nu syg på Augustenborg.

Da vi kom til Flensborg, var vi så overanstrengte, at vi ikke kunne anvendes, og fik ordre til at gå i kvarter. Den lange gade i Flensborg var opfyldt af mennesker – hvad har den gade ikke set og oplevet i disse krige! – denne gang var det jammer og elendighed. Folkene kastede sig ned på brostenene og gadedørstrapperne. Husene var allerede opfyldte, og gennem gaden trak en ustandselig strøm af tropper, heste, vogne og kanoner afsted, snart langsomt sivende fremad, snart i urolig hast, som da en del fra Sankelmark forsprængt mandskab kom styrtende ind i byen. Flensborgs indbyggere har altid været mærkelige mennesker; de havde husrum og levnedsmidler til os alle. Vi sov straks ind dér, hvor vi kastede os, og lå som døde mennesker. Allerede et par timer efter blev der blæst hurtig udrykning, men hvorledes vi kom op, blev samlet, atter rykkede syd på og tog stilling uden for byen, kan jeg ikke fortælle noget om; for det skete for mit vedkommende aldeles mekanisk, som i en drøm; jeg erindrer intet om det. Der var indløbet alarmerende meldinger om fjendens fremrykning; det blev sagt, at 1. regiment var oprevet, at fjenden ad alle veje nærmede sig Flensborg, at vor undergang nu var vis – jeg hørte det vel

nok alt sammen, men jeg var som en død maskine, uden tanke og følelse, uden frygt og sindsbevægelse, og da der kom sikre meldinger om, at fjenden havde standset forfølgelsen, og vi atter marcherede ind i byen til hvilen og søvnen, gjorde jeg det med samme overlegne, døde ro. Ved midnat blev der atter blæst alarm, men nu gik det nord på, og jeg førte mine brave folk afsted på den lange, lidelsesfulde march, som ingen, der gik den, vel nogensinde i sit liv vil glemme. Hele dagen og et stykke af natten gik med til denne fem miles march, med hvis genvordigheder jeg ikke vil trætte dig. Allerede ved Ringenæs nåede vi det forbandede træn med dets jammerlige heste og uduelige førere, som var sendt afsted mange timer før os, og dette træn gjorde os atter livet surt.

Hen på eftermiddagen stod jeg en lille stund alene oppe på en højde ved Adsbøl. Så langt jeg kunne se, strakte kolonnen sig mellem de hvide marker som en bred, sort slange; langsomt, langsomt slæbte folkene sig afsted, bøjede, haltende, huerne ned over ørene, og store uldne tørklæder om hovederne til beskyttelse mod den bidende blæst, uendelige rækker af vogne snoede sig fremad ud af Gråstens skove, hjulene skumplede hult på den hårde vej, og ægtvognenes akser skreg, dragonerne gik ved siden af hestene med tøjlerne over den ene arm og hjelmen hængende over den anden, idet de støttede og stivede de slapskoede heste, når de skred på den glatte is. Kanonerne kom frem, men ingen af folkene sad på forstillingerne, dyrene havde nok at slæbe på, undertiden svingede de ud og kørte ind over agrene, når disse så jævne ud. Jeg stod deroppe og så ud over det hvide landskab, som den lave, grå luft gjorde så sørgeligt – langt ude i vest havde dette evige grå et svagt rødt

skær; det så ud, som om den lange, sorte kolonne næppe bevægede sig; næppe en lyd nåede op til mig på den høje bakke, kun en krage skreg hæst, og ude fra stalden i en bondegård lød en koes dæmpede brølen. En soldat gav sig til at synge, men de andre faldt ikke i med, og han tav. Den skydning, som vi stadig ventede at høre bag ved os, udeblev ganske, fjenden forfulgte ikke. Jeg sluttede mig atter til mit kompagni; jeg lagde mærke til, hvor blege folkene så ud, og hvorledes udmattelsen gjorde deres ansigter stive og magre; jeg begyndte atter det opslidende arbejde at få de udasede folk frem og hindre dem i at træde ud og kaste sig ned; atter begyndte jeg endeløse politiske samtaler med den skikkelige, excentriske sander og hørte på løjtnant v. Kadens bitre, skånselsløse vittigheder. Ud på natten kom vi i kvarter på Als. – – –

Her har du min beretning om tilbagetoget, og nu, da jeg sidder her så hyggeligt i bondens lune stue, med min gamle kappe om mine hudløse fødder, mens det buldrer i kakkelovnen, og en varm drik damper foran mig, kan jeg ikke forstå, at vi har gået alt dette igennem, men jeg føler, at vi har gjort vor pligt, og tænker med ro på det, der forestår. Vore folk har givet glimrende beviser på udholdenhed og ægte soldaterånd – ja, jeg hører nu, at trofaste jyder af 8. regiment slæbte et par efterladte kanoner og patronkarrer med sig fra Flensborg til Gråsten og således fik dem reddet.

Als. Begyndelsen af marts.

– – – Nu gælder det Dybbøl og Fredericia. Her håber vi at kunne optage kampen igen med mere held og hæder, men stillingen er i en uforsvarlig tilstand, og mens vi sætter al kraft ind på at bringe den i en nogenlunde forsvarsstand, er tiden gået for de styrende med at trættes om overkommandoens ledelse. Hæren har gennem sine generaler bedt om at beholde general de Meza; men hele den måde, folket – først og fremmest københavnerne – har optaget Dannevirkes opgivelse på, har gjort hans forbliven umulig. Nu har general Gerlach fået overkommandoen. Ikke selve retræten har været en ulykke, for endnu er lidet eller intet tabt, men den kløft, som har spaltet sig mellem hæren og folket og mere og mere udvider sig, er en ulykke. Hvilken modsætning til 1848, da det netop var enigheden og den blinde tillid, som gjorde os så stærke! Kun en vis uenighed mellem krigsministeren og hærens generaler minder om lignende forhold i 1849, da ministeren ligeledes ville føre krigen fra sit kontor i Kjøbenhavn. Som du af aviserne har set, svigtede ministeriet aldeles hæren efter Dannevirkes opgivelse, og det har endnu ikke offentliggjort overkommandoens redegørelse for sin tagne beslutning – dette er også den eneste undskyldning for de københavnske blades samvittighedsløse udtalelser over for arméen. Forhåbentlig vil de snart forandre denne tone.

– – – Fjenden er rykket op i Jylland, ja vel, men hvad så? Han kan ikke komme over til øerne, så længe vi har en flåde; og så længe arméen eksisterer og har de to flankestillinger, Dybbøl og Fredericia, tvinger vi ham til to belejringer, der binder hans

kræfter og trækker tiden ud, indtil de fremmede magter skrider ind, enten diplomatisk eller med væbnet hånd; for det er jo umuligt, at Europas andre stormagter roligt kan se på det uhyggelige og forsmædelige skuespil, som opføres ved, at to mægtige stater knuser et lille folk. Vi har altså nok at kæmpe for og er ved godt mod.

Der har stået mindre kampe ved Vejle og Fredericia, som nu er cerneret Note 1), og Hegermanns division er gået højt op i Jylland. Grunden hertil er ikke let at forstå, men en kammerat, som kommer derfra, fortæller, at hans hele styrke kun består af et par svage regimenter, knap 20 kanoner og omtrent 1600 mand kavaleri, og dette kavaleri skal være i en ussel tilstand, hestene medtagne, tildels ubrugelige, mandskabet udtrættet, tildels ikke uniformeret, ja, han har set dragoner med sengetæpper som kapper og med sabler i et tov om livet i stedet for gehæng! Er slige forhold også arméens skyld? Jeg spørger blot!

Her ved Dybbøl fandt vi selve værkerne nogenlunde fuldført, men i øvrigt manglede store ting: stormpæle og palisader i gravene, krudtmagasiner, skyttegrave, kolonneveje osv. Heldigt var det, at fjenden i nogen tid lod stillingen i ro; for det er lykkedes os at gøre et stort arbejde. Vi har ryddet terrænet foran skanserne, sløjfet hegn, nedbrudt huse og er nu begyndt at anlægge "den tilbagetrukne linje". Den frosne jord og de svære snedriver har gjort arbejdet møjsommeligt og svært og har desværre hindret os i ved øvelser at give vore folk en større militær uddannelse, hvilken de trænger i høj grad til.

I begyndelsen var der kun et par regimenter på forpost på Sundeved-siden, 6 døgn ad gangen. Trods denne

forposttjeneste og alt dette jordarbejde er vi nu kommet os godt efter retrætens besværligheder; den regelmæssige tjeneste gyder ro i sindet. Intendanturen er nu nogenlunde i orden, og vi befinder os helt vel. Humøret er udmærket, især hos de yngre officerer, som tager feltlivets gjenvordigheder med utrættelig gemytlighed.

I den første tid stødte vi kun lidt sammen med fjenden ude i det vidtstrakte vinterlandskab; senere har han gjort nogle større rekognosceringer, f. eks. den 22. februar, da han foretog et voldsomt angreb på hele vor forpostlinje. Det var tæt snefog og blæst, så vi opdagede ham næsten ikke, før han var på livet af os, og resultatet blev da også, at vor forpostlinje blev trukket noget tilbage. Fra den dag af blev styrken i Sundeved forøget, og vi står nu med 1 brigade på forpost, 1 brigade i skanserne og 1 brigade i reserve i Sønderborg. Vi mistede ubegribelig mange folk og 1 død og 8 sårede officerer. Siden har vi så godt som daglig mistet folk ved patruljesammenstød og hyppige angreb på feltvagterne, men det bliver vel værre, når fjenden får sit belejringsmateriel hertil.

Vi venter os det værste. Foreløbig holdes vi i ånde og får ikke blødagtige vaner, ja, vi har ikke mere en tidsregning, nat kommer efter dag, dag efter nat, men dagene har ikke navne, og vi regner kun efter, når vi skal over i Sundeved, og når vi atter skal tilbage på Als. – – –

Als. Marts.

– – – Nu er da belejringen for alvor begyndt. Den 15. marts om formiddagen kl. 11 åbnede fjenden sine batterier på Broager. Først studsede vi, så blev vi forbavsede, og så blev vi – vi gamle – slagne med rædsel. Vi havde ikke tænkt os, at der var kanoner, der på den afstand kunne skyde med den virkning. Nu så vi, at vi også med hensyn til vort skyts var ynkelig små. De fjendtlige granater skar vore blokhuse igennem som smør; den første dag dræbte de løjtnant Voldby og nogle menige, og siden har den forfærdelige skydning bragt en fuldstændig forandring i alle forhold derovre. Der er nu ikke et øjebliks fred og tryghed i Sundeved. Blokhusene er forladte, vore jenser har kun dækning bag traverserne, ja, i de sidste dage er besætningen trukket ud af skanserne og søger at skaffe sig ly i jordhuler bag ved disse, men om natten skal den være på sin plads. Den 16. talte vi i løbet af døgnet ca. 600 skud fra Broagerland. Vi graver os som muldvarpe ned i den hårde, frosne jord, der nu med tøvejret er blevet en sej, leret vælling, der let skrider ud og gør alt arbejde og al transport næsten umulig.

De københavnske blade taler om arméens uvirksomhed, og det er vel påvirket af, at man den 17. gjorde et meningsløst offensivt stød fremad, som udviklede sig til en alvorlig kamp om vort forpostterræn, hvis resultat var, at fjenden bemægtigede sig dette. Nu kan vi ikke mere observere forterrænet, og vore forposter står kun 500 alen foran skanserne. Skuffelse på skuffelse. Broagerbatterierne enfilerer hele vor venstre fløj, og efter kampen den 17. er hemmeligheden ved, at vi altid i sammenstød med fjenden mistede så mange

folk, blevet løst. Det er hans bagladegeværer, som volder hans overlegenhed i kampen! Der siges, at 40.000 mand er hele vor styrke, og at fjendens er dobbelt så stor, men det er min overbevisning, at hans egentlige overlegenhed ikke består i, at han er så mandstærk, men i hans udmærkede våben, hans geværer, hans svære skyts på Broager og hans umådelige hjælpekilder i enhver henseende. Og vi – regeringen og folket – vil alligevel have offensive fremstød, sejrrige kampe, storartede udslag af de latterlige forventninger, der næres til vor lille fattige hær, og man bliver ikke træt af at tale om "vor retfærdige sag". Blot man dog vil lade være at tale om 1848-50. En sammenligning er umulig; det ved vi gamle bedst, vor opgave er og må ene og alene være, *at holde ud*. Andet kan vi ikke.

I disse dage bombarderer østrigerne Fredericia. – –

Als. Slutningen af marts.

I går aftes kom jeg fra Sundeved og har nu 6 dages hvile her på Als. Jeg vil en gang imellem skrive lidt til dig på det ark, som altid ligger på mit bord. Vi har haft nogle drøje dage. Skanse 2 er i alles munde. Dens kommandører, den bornholmske løjtnant Ancker og løjtnant Castenschiold, fik ordre til, så vidt muligt, at lede Broager-batteriernes ild over på sig, for derved at skåne vore andre værker. Dette har de udført med stort mod. Uden hensyn til, at skansens brystværn, skydeskår, traverser og blenderinger blev sammenskudt til uformelige jorddynger, blokhuset blev skudt i brand, skytset ødelagt, og betjening og besætning såret og dræbt, har disse unge mænd trolig holdt ud.

I de andre skanser på venstre fløj er tilstanden ikke stort bedre, og hvad der om dagen bliver skudt ned, må vi om natten

atter bringe i stand. Den iver, hvormed mandskabet af alle våben går til arbejde der ovre, er virkelig beundringsværdig. De hænger i natten igennem med at fylde sandsække og stoppe hullerne, og de mener, at stillingen derved bliver stærkere og stærkere nat efter nat. Ak, de ser ikke, at der vil komme en tid, da vore spaders arbejde ikke kan måle sig med granaternes. Men denne folkenes holdning bidrager meget til, at vi kan holde modet og humøret oppe. Det er en fornøjelse at have med dem at gøre; jeg troede at kende dem fra forrige krig, men her overgår de sig selv. De lo, da barakkerne blev skudt i brand, og sover nu i kulden i den bidende vind uden at kny.

– – – Kongen besøgte os en dag i Sundeved. Vi vidste intet om det og blev helt forundrede ved pludselig at se en hel del officerer gå over broen ind i skansen. Vor konge var omkring på de farligste punkter, han bevægede sig med en ægte officers overlegne ro på de mest udsatte steder, og når man så ham, fik man det indtryk, at han havde mest lyst til at blive hos os og tage sin tørn med. Det var kongen af Preussens fødselsdag samme dag, og vi hørte hurraråb og musik ude fra fjenden. Vi havde ingen musik. – – –

– – – Preusserne har forsøgt en storm og vi slået den tilbage! En sejr altså? Ja, vi tør vel næsten kalde den en sådan, skønt den ikke har sejrens lykke i sit følge. Vel havde fjendens batterier gjort os Helvede hedt de foregående dage, men 2. påskedags morgen var der intet, som tydede på et angreb. Vi udviklede en meget stor styrke, og *Rolf Krake* gjorde udmærket nytte. Vi mistede 200 mand, men fjenden nåede ikke sin hensigt, og dagen har i høj grad hævet stemningen; vi trænger til flere sådanne dage. Der var øjeblikke, da jeg følte mig hensat i

Dybbøl-kampene for 16 år siden, men fjendens tændnålsgeværer knaldede mig fluks frem til virkeligheden.

Als. April.

– – – Dette begynder at se sort ud. Man taler meget om, at preusserne tænker på at omgå Dybbøl-stillingen og at gå over Alssund. Noget er i gære. Fjenden har åbnet frontalbatterier med svært skyts, og nu raser hans ild over hele vor linje voldsommere og voldsommere. Sønderborg står i brand og er skudt sønder og sammen. Hovedkvarteret er flyttet ud på landet til Ulkebøl præstegård. Skanserne ødelægges mere og mere dag for dag, og vore poster står nu tæt uden for dem. Vi kan kun sparsomt besvare den fjendtlige ild, for den kanon, som vover et skud, drager straks ilden over sig og bliver hurtig demonteret. Derfor står vore pjecer helt dækket om dagen og skal kun tages i brug, når fjenden gør mine til et stormangreb. Denne tavshed fra vor side gør et meget dårligt indtryk på folkene.

De har det også drøjt nok derovre, ikke alene fordi de må tilbringe dagen i de huller og huler, som de har gravet, og som gør terrænet ufremkommeligt og ufarbart, men også fordi det kniber med at få varm mand ovre i det Helvede, hvor ilden stadig regner ned fra himlen. Der er dage, hvor fjenden har sendt os over 4000 projektiler, som har bragt os svære tab; de under os ikke ro et øjeblik, men vi ser død eller lemlæstelse i øjet hvert sekund.

At vore folk og vore officerer er fortrinlige, er hævet over al tvivl; om vor overkommando er sagen voksen, kan jeg ikke bedømme. Der lader ikke til at være rigtig enighed i de højere

regioner, og der synes at mangle på overlegenhed i kommandoføringen, hvad der virker uheldigt nedefter. Det er utroligt, så meget her kriticeres, og så godt alle ved besked om, hvad der bør gøres. Lige ned til den yngste officersaspirant har de alle en mening om sagerne, og hvorledes disse absolut bør udføres. Arméen består af lutter overgeneraler – ulykken er, at vi ikke har én. Alle disse så udmærkede officerer, der udfører deres tjeneste i geledderne så beundringsværdigt, med et så frejdigt mod og et så ufortrødent humør, kritiserer i det ene øjeblik skånselsløst alle vore forhold her hjemme og opmuntrer i det næste øjeblik mellem springende granater ufortrødent deres folk med spøgende og muntre ord. Denne kritik – du ser, at jeg også selv er smittet af den – er arméens kræftskade, og det er aviserne, som smitter os. Ja, jeg henviser dig jo også til disse aviser, da jeg jo ikke selv kan skrive alt, men vogt dig for "korrespondancerne". Bladenes optræden i disse måneder, deres hån mod de højere kommanderende er oprørende. Deres korrespondenter tillader sig ikke alene at hovmesterere, at give råd, at blande sig i militære forhold, som de ikke kan have forstand på, men *Dagbladet* og *Fædrelandet* har talt om kongen og hæren på en måde, der vidner om en begyndende depravation, der fortsat i samme tone vil føre til folkets ødelæggelse som nation – og der er et parti i Rigsdagen, som går i deres ledebånd. Københavneriet har været, er og vil blive Danmarks ulykke, baseret, som det er, på overfladiskhed, letfærdighed og en grisk benyttelse af de onde instinkter i folket. Det undser sig ikke for at håne hæren og søge at gøre den latterlig – vi gør jo dog kun vor pligt, vi lader os slå ihjel, forlanger kun at sulte og tørste og fryse og våge og dø for vort

fædreland. Fjenden: to vældige stormagter, viser den danske hær en mægtig ære ved at opbyde alt i kampen imod den – og de danske blade drypper til gengæld kun den salte spot i vore sår. Dette skal ikke glemmes! –

Als. April.

Den 10. blev Dybbøl mølle skudt ned – nu kan der ikke være langt igen. Skanserne er grusdynger, deres modstandskraft er forbi, og fjendens approcher kommer nærmere og nærmere. Endnu er tilstanden værst på venstre fløj, men den er i det hele uudholdelig, og vi debatterer idelig, om der ikke kan gøres noget for at få ende på den, f. eks. ved et fortvivlelsens udfald. Men der er jo ingen udsigt til at kaste fjenden tilbage, og vi har ingen kanoner til at støtte en offensiv bevægelse under en udrykning med store troppemasser osv. osv. Nej, vi må holde ud, til overkommandoen tager den beslutning at gå. Og det burde den gøre nu, det ville enhver anden hær allerede have gjort. Vi herovre ser klart, at hvis dette skal afgøres med et stormangreb, vil det fremkalde et mandefald, der kan og bør spares. Vi skjuler heller ikke mere vore følelser for hinanden herovre, hver mand venter hvert øjeblik på dagen, at fjenden vil angribe; der er ikke spor af tillid tilbage til selve stillingen på Dybbøl banke, for denne stilling eksisterer så at sige ikke mere. Den uafbrudte skydning har gjort os jævnt sløve, vi hører den næppe mere; den er blevet en vane, og den enkelte mand er rolig, hengiven i sin skæbne, har "taget sit parti", har gjort op med sig selv og viser udvendig en behersket, næsten gemytlig holdning. Og dog har den fortvivlede situation hist og her begyndt at virke på en uheldsvanger måde, og den tavse resignation, hvormed folkene lader sig føre til "slagterbænken", som de kalder stillingen, er ved at give sig luft i misfornøjede ytringer.

I går var jeg frivilligt ovre i stillingen for at hente liget af en af mine folk, og venter nu ikke at komme der mere; for den vil være stormet eller forladt, inden min tid atter kommer til at rykke over til afløsning, men jeg glemmer aldrig den tur. Jeg så ikke andet end sammenskudte jordhøje, nedsunkne traverser og oprevne blenderinger, som var faldet sammen over forskudte og ødelagte kanoner. Palisaderne lå knuste i gravene, vindebroerne var ikke til at trække op og så skrøbelige, at de kun med varsomhed kunne passeres. Vi er nu kun kanonføde, og vore kræfter svækkes dag for dag. – – –

Als. Slutningen af april.

– – – Siden Dybbøls fald har jeg ligget her på Als. Jeg har ikke skrevet; for her har intet været at skrive om, og om selve kampen den 18. april har jeg ikke villet skrive; det, jeg selv så, var så uendelig lidt imod alt det, der skete. En af dagene vil rapporterne blive offentliggjort, og når jeg får dem sammenlignet med det, jeg har hørt fortælle fra mange sider, skal jeg skrive.

Efter den første nedtrykkende følelse over at måtte forlade stillingen, efter den første sorg over det umådelige tab af folk, af gode venner og kammerater, føler vi nu ligesom en sælsom lettelse; vi vidste jo, hvad der måtte komme; det kom – og vi, der er tilbage, undrer os kun over, at vi ikke er døde, ikke er på vejen til tyske fæstninger og lazaretter eller ligger mellem de sårede på Augustenborg. En anden stærk følelse fylder mit sind. Jeg har været med i alle tre krigsår 1848-50, jeg har set Olaf Rye ved Trelleskansen og ilden i Bülows øje efter slaget; jeg var med ved Isted og så stormen på Frederiksstad blive afslået,

men jeg siger dig: ved Dybbøl har jeg først lært den menige mands sande heltemod at kende. I forrige krig var heldet over os og lykken med os, og vi gik i sejren som til en dans – her, i disse lange nætter, i mørket, i kulden, i et rent ud satanisk bombardement af springende granater, lærte jeg et andet og større mod at kende hos disse mænd, som hungrige, slet klædte, uden håb, med ubøjelig tålmodighed gjorde deres pligt – den at holde ud og stå fast, uden at kunne løfte en arm til modværge. Det glimrende modangreb, som 9. og 20. regiment gjorde den 18. april, og som har vakt alles beundring, viser, at vore tropper er tapre mænd, men hele vort forsvar af Dybbøl-stillingen kan måske næppe nogen nation gøre os efter. Det har kostet os 7-8000 mand, døde, sårede og fangne.

Og nu går preusserne derovre i Sundeved på den furede, oppløjede og sønderrevne jord, som vi har vædet med vort blod, de går og samler ligene sammen og undres over de dynger af jord, som de har været så længe om at erobre; de trækker på skuldrene af de splintrede palisader og de forladte jordhuler, ler af vore fornaglede kanoners gamle konstruktioner, ryster på hovedet af vor tåbelige standhaftighed, og – skriver lange artikler hjem til bladene om deres heltemodige storm af Dybbøl-skanserne. De forstår os ikke – de forstår ikke, at vi kun fod for fod giver slip på Slesvigs jord. – – –

Als. Maj.

– – – Fredericias rømning den 29. april kom aldeles uventet og uforudset. Den er alle en fuldstændig gåde. Nu er da begge vore faste stillinger faldne, den ene med fuld hæder og umådeligt tab, den anden frivilligt rømmet. Preusserne huserer i Jylland og udskriver skat i masse, og de stakkels jyder har kun den Hegermann'ske division til forsvar, der, selv om den er blevet bedre stillet, dog ikke er så stærk, at den kan gøre alvorlig modstand imod overmagten. Selvfølgelig overdænger bladene general Hegermann med hån og giver ham allehånde tilnavne. Størstedelen af hæren er på Fyen; de fleste af regimenterne fra Dybbøl, af hvilke der er fire, som kun har sin halve styrke tilbage, blev straks ført dertil for at ordne og udhvile sig. Men her på Als er der kun seks regimenter. – – –

Det følger af sig selv, at vi med iver følger konferencen i London og aviserne er søgte varer; men soldaten i felten ved jo dårligst besked af alle; han er jo kun næven, der skal slå, og ikke hjernen, der skal forstå. Og mærkeligt nok: endnu stadig nærer vi håbet om at komme til at slå, endnu har vi ikke opgivet, at forholdene på en eller anden måde vil føre en sejr med sig. – – –

Als. Begyndelsen af juni.

– – – Jeg har været i København en otte dages tid med orlov. Sejren ved Helgoland vakte så megen glæde, at den endogså smittede mig, og da våbenhvilen få dage efter blev afsluttet for en måned, tog jeg til København. Men jeg befandt mig ikke vel derovre. Jeg, som kom lige fra feltens eventyrliv, som kun var vant til at leve i fri luft nat og dag, til at ligge på feltvagt i grøfterne og i jordhytterne ved Alssund, og, når det kom højt, til at dase i bøndernes stuer, syntes slet ikke om al den civilisation i København. Jeg følte mig halvt som en vild. Det var så underligt, at man derovre i København slet ikke mærkede, at der var krig i landet; alt gik sin vante gang i handel og vandel, i skoler, i teatre, i forlystelsesanstalter, i glæde og bedrøvelse. Var det virkelig hovedstaden i et land, der havde krig? Man talte næppe om den, den interesserede ikke mere eller i hvert tilfælde kun på anden, tredje hånd. Og hvilken mængde unge kraftige mennesker går der ikke omkring derovre? Kommis'er, studenter og arbejdere. Hvorfor er de ikke her ved arméen, vi trænger jo til dem! Vi har jo begravet så mange her ovre; der vrimler jo af fanger i tyske fængsler, og vore lazaretter er jo fulde af sårede! Hvorfor i Himlens navn bliver ikke alle disse unge mænd soldater? – Jeg var i teatret en aften og så *Bagtalelsens Skole*. Der var propfuldt, og folk morede sig glimrende, men jeg syntes, at det hele slet ikke vedrørte mig, og jeg kom pludselig til at tænke på kammeraterne derovre ved Alssund – nu plejede vi at indtage natstillingen, vedetterne blev afløst; jeg så pikettet rykke frem foran gærdet og så folkene formere roder og gå i gåsegang for ikke at træde sæden ned, jeg

hørte løjtnantens dæmpede kommando og så ham tage piben af munden og puste røgen op mod den røde aftenhimmel – og her sad jeg mellem fine damer, der lo og morede sig – så satte orkestret i med en pompøs tysk musik, jeg holdt det ikke ud længere, men gik min vej. Der kom en længsel i mig efter kammeraterne, mine jenser, mine ulykkesbrødre, og et par dage efter rejste jeg. Nå, jeg ser vel fejl på det hele, jeg så vel kun overfladen, jeg også. – – –

Konferencen i London lover os intet godt, og går den imod os, er jo alt ude. Et er sikkert: stemningen i landet er ikke forsagt; nu er det snart os soldater, der ryster på hovedet. – – –

Als. Slutningen af juni.

– – – Om et par dage er våbenhvilen forbi, og så begynder vi igen. Folket vil begynde igen. Bladene i København vil have mere krig. Selv de jyske byer, som plages og pines af preusserne, sender adresser til kongen for at bede om, at våbenhvilen ikke må forlænges, og om, at der kun må sluttes fred på hæderlige betingelser. Ak, Slesvig, Slesvig, vi får dig kun lemlæstet tilbage igen! – – –

Vi står kun 6 regimenter her, hvilket er alt for lidt, hvis fjenden virkelig vil forsøge at vælte sin overmagt over det smalle sund, dog det kan han ikke, vi har jo *Rolf Krake*.

På lazarettet efter Als' erobring.

– Langt bliver det ikke; jeg er så træt. Men jeg har det bedre. – aldrig var jeg med til bedre kamp end i Kjær by, men vi blev forladte. Hvorledes kom preusserne over sundet? Vi forstår det ikke. Vi spørger hinanden derom fra seng til seng. – Vi har stadig ligget under i kampen mod den mægtige, men hver gang har vi rejst os igen "stolt med oprejst pande", men dette, som nu er sket, forstår jeg ikke. – Kun et par ord endnu, for jeg er så træt. – alle vi, som har oplevet denne krig, der vel nu er forbi, vil bære mærke af det vort hele liv – som et legemligt sår vil vi bære et sår i vor sjæl, som vi aldrig vil forvinde, et sår, som vil svide vort hjerte, krumme vor ryg, svække vor gerning – denne krig vil rykke landet ud af sin bane, bryde dets skæbne, og en ny tid vil rinde frem, over hvilken vore efterkommere er herrer – – – gid de vil være retfærdige imod os – forlade os vor skyld – ikke glemme den menige mand, for hans er – – –

Lægen har været her og var vred, fordi jeg skrev – jeg kan heller ikke mere, jeg er så træt – han så til mit sår og klappede mig, som man klapper et barn. Jeg forstår ham. Farvel.

Om "Stemninger fra de slesvigske krige"

Forfatter: P. Fr. Rist (1844-1926).
Org.udgave: Efter *Vort Folk i det nittende Aarhundrede, i Billeder og Text af danske Kunstnere og Forfattere udgivet af Vilhelm Østergaard*. Kjøbenhavn. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn) 1901. (Uddrag: P. Fr. Rist: *Stemninger fra Krigen 1848-50* og *Stemninger fra Krigen 1864*). Denne udgave er baseret på førsteudgaven.
Redigeret af: Kim N. Jensen.
Forside: Efter Niels Simonsen (1807-1885): *To vedetter* (ca. 1850).

ISBN 978-87-7628-129-8
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-386-6 (Ølstykke 2014).

www.ebib1800.dk

Note 1:

Cerneret: Indesluttet. *Red.anm.*